

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

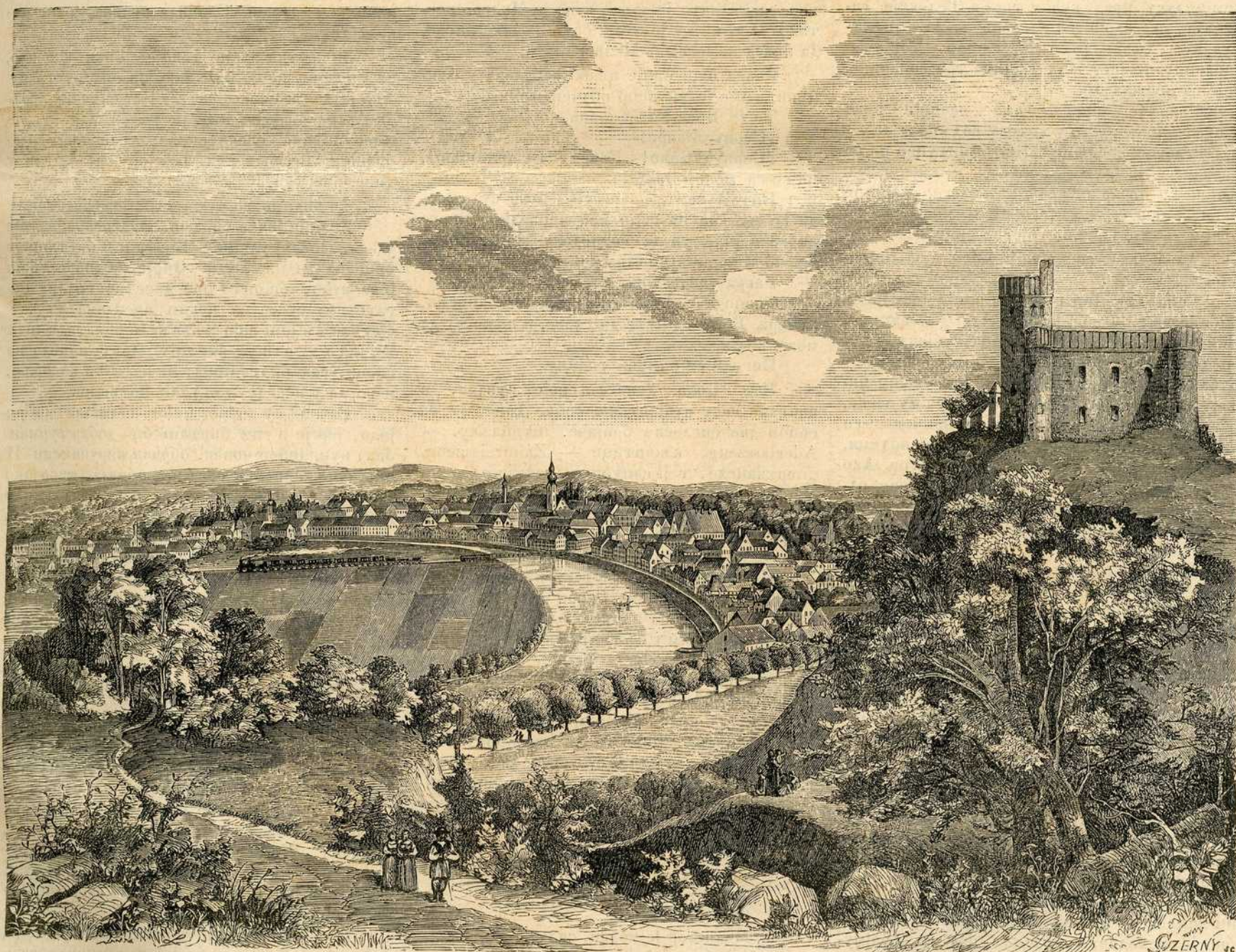
БИБЛИОТЕКА

Година прва. — Свеска шеста.
У Бечу 26. априла 1875.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Излази 26. сваког месеца.
Годишња је цена 6 фор. или 72 гр. ч.

ТРПЕН СПАСЕН.

Роман у три књиге,

од
Јаше Игњатовића.

Друга књига.

XIV.

Када је Гавра из Новог Сада у Пешту дошао, Лоштајнер га је врло лепо примио. Још је жив кредит господара Максе. Господар Лоштајнер жив старац од седамдесет година, распитује за господара Максу, опомене сина, да иде стопама оца свога, каже да му је отац био први субјект у Пешти. То је за Гавру добра препорука. Истина у почетку у странијој вароши доста му је било тешко, ал се брзо свему навикао.

Имао је код господара Лоштајнера бесплатан „кост“ и квартир у соби до офисине, са два друга субјекта, и пет форината на месец, осим „трингелта“. И господар Макса му је шиљао месечно регуларно пет форината и још екстра за хаљине. Гавра је могао од свију субјеката први штучер бити.

Остали субјекти, један Мађар и један Немац, знали су обоје свирати, први у гитар, други у флауту. Гавра је у тамбуру добро ударао, а баш и на гитару није био постидан. Сва тројица добро су се слагали. У празно време свирали су терцет и певали су. На лепој ноћи, при месечини, свирали су у комшилuku пред кућом грофа Телекије серенаду, ил као што се онда звало, „нахт-музику“. Сваки је од њих имао у тој кући собарицу, то јест њих тројица три собарице, које су обожавали.

Гавра је бријао не само у офисини, него и кунтове, особито у хотелу код „беле лађе“ и „енглеске краљице“. Био је штучер па се дружио с ђацима, јуристам и хирургима. Добро се играо биљара, на „алагеру“ био је први; добро се и картао. И ко може све то брици — хоћу рећи субјекту замерити.

Ал бадава, жеља га је морила за докторијом.

Господар Лоштајнер имао је докторску библиотеку, и то у трећој соби до офисине. Библиотека је била отворена субјектима, и господар Лоштајнер радо је гледао субјекте у библиотеци, једно да се уче и да се приправљају за хирургију, а друго и сујети му ласка, јер наравно субјекти ће свуда приповедати колико има Лоштајнер књига у библиотеци, и да је ученији, него ма какав доктор. Ако се надничари потуку, поразбијају главе, одмах онај који је рањен трчи к Лоштајнеру, да му завије рану и да му изда *visum peritum*.

Када је Гавра сам у библиотеци, премеће књиге и све чита, ма да није анатомију учио. Најрадије је читао дела од славног Boerhave, што је издао чувени van Swieten, па онда „Grundzüge der operativen Chirurgie“ од Récszey-a, па онда преврће илустроване листове оперативне хирургије, сечење ногу, руку, од Larrey-a, Lisfranc-a и Dupuytren-a, да буде приправан кад буде једном теорију учио.

Када му је допуштало време, он се често покрај својих колега субјеката, који су хирургију учили, увукао у хирургичну клинику, те је пажљиво гледао операције. Мало по мало навикао се на хирургију, познаје оруђа и крв, а то код хирурга много важи.

Но покрај тога није Гавра пренебрегао ни кафане ни игранке. Код „орла“ у кафани био је матадор; у недељу опет на фрајмузици код „златне руке“, или у дворани код „римског цара“, или као што су то звали

„ремлсали“. Ту су по највише касани, јурати, јуристе, рибари, хусари ил драгонери од „фајерпикете“, који су пре тога касанске калфе били, па онда собарице, куварице и вешерке. Да ту бива и гујаве, не треба сумњати.

Гавра је имао познате јуристе, с којима је врло добро живио. У Гавре увек новаца, па кад јуристе немају новаца, он им узајми, док од куће не добију. Узајмљивањем лако се и пријатељство стече.

Гавра је знао латински, па је читао и латинске књиге, приправљао се да положе приватно испите, јер се зарекао да мора бити доктор. Кирургија му не фали, ал баш мора бити доктор, ма да ће пре тога хирургију учити.

Истина је и то, да је мало и „лумп“ — „бекрија“ постао, ал који брица, хирург ил ђак није био бекрија. Ако их је било који баш нису бекрије били, ти су од штудирања ил умрли, ил су постали филистри, који нису заслужили, да буду икада у ђачкој кроници споменути.

Већ је трећа година како је Гавра од куће. Леп красан деран, није ни чудо од кога је отпао.

Положио је у Кекемету приватно и пету и шесту школу, сад му још треба две, јер му је за медицину нужно осам школа, а донде ће учити хирургију, јер му то не ће ништа шкодити.

Од куће је добијао гласове. Писали су му најпре како ће лаћман Предић да узме Милеву, други пут му опет послаше глас, да је Предић измаширао, а Милева насела; напоследку чуо је и то, како је Милеве нестало. О томе му је отац само толико писао, да никад не пита за Милеву.

Гавра баш брије неког кавалера у офисини, а уће један лепо обучен момак.

То је Бока Глађеновић.

„Сервус Гавро!“

„Сервус Боко!“ Гавра што пре обрије, па се са Боком пољуби.

Питају се и распитују. Бока му каже, да ће му све на само исприповедати, него да га најпре уведе господару Лоштајнеру, јер носи препоручно писмо.

Гавра уведе Боку.

Господар Лоштајнер прочита писмо, измери Боку од пете до главе, и каже му да може код њега остати.

Погоди се на целу годину.

Сад Бока донесе своје ствари, и настани се у субјектској соби. Донео је са собом две енглеске бријаче, штрцаљку, — Aderlasszeug, кљештице — Zahnreisszeug, „порткангле, т. ј. сауницу, маказе од челика, „штрајхер“ на ком се бријаче оштре, чешље, пешкире, „шрефцајг“ — купце, лепих хаљина, баш прави и потпун субјект, да се с њиме не ће Лоштајнер постидити.

Првом приликом кад су на само били, исприповедао је Бока Гаври све. Да је ту сад Предић, зло би прошао од Гавре.

Бока је још у офисини тамбуру и гитар обесио.

За неколико дана упозна се с осталим субјектима и већ се квинтет свира.

Сви се чуде Бокиној вештини у бријању и певању. Моле га да пева пред вече или ноћу кад нема кунтова. Диве се од куд у њега толико песама. И ову је песму он измислио и саставио, и при доброј вољи радо би је певао.

„Бербери су први људи,

То је стара ствар,

То не може свако бити,

За то треба дар.

Министар је моћан, силян,

Берберин га за нос вуче, —

То јест кад га брије.

Кад се жена горопади,
У глави јој црв,
Муж јој шаље по бербера,
Да јој пусти крв.
Залуд глумац и глумица
Улогу штудира,
Не може је представљати,
Док се не фризира.
За то вам и опет кажем
Није мала ствар,
Брица не мож' сваки бити,
За то треба дар.“

И сам господар Лоштајнер и његова фрајла кћи радо су из треће собе Бокине песме слушали.

Бока је на песму готов само кад је ту фрајла.

Покра све своје вештине, Бока је ипак морао признати, да је Гавра од њега у другој напреднији, на пример: у теорији и у читању докторских књига; јер што се практике у лечењу тиче, ту је већ Бока много од господара Максе научно; тако осим пуштања крви и купца, знао је кад треба дати „Сајдлицерове прашке“, особито ако је каква куварица конгестије имала, па онда ђацима, кад им је што фалило, а нису хтели доктору ићи, ту је Бока био „неиздрпајем“; за такве болести целу је апотеку на памет знао. Покрај тог лечења, Бока се упозна са ђацима сваке врсте и са јуратима. Јурат је био оно, што сад зову „аушкултант“ код суда; изучио је као ђак права, па онда у Пешти практицира код највишега суда и код адвоката. Никакав суд под небом, осим краљеве табле, није му судио, ма да је шта учинио, и ма колико да је дужан. Слобода велика, ранг довољан.

За кратко време тако се Бока упознао, да у празно време није знао на коју ће страну. Ако је хтео „нобл“, ту му је у близини у Будиму „кајзербад“, ако је раден дан, ту је имао истина свакидашње, али опет одабрано друштво, „код златног орла“, или у „борфојастову.“

Да видимо то чудо, тај „борфојастов.“

Била је једна средња пургерска биртија у „сликарској улици.“ Бирташ и бирташица оригиналан пар људи. Обоје из добре, баш јаке куће, били су пре десетак година богати, ал су се на неким арендама утукли. Остала им још која хиљада форината, и шта ће, него да отворе биртију. Нега помодарка госпа, сад бирташица; нека и то је боље, него да у нераду и остало потроши.

Точили су добро пиће и давали добро јело, јер је и сам бирташ био добар гурман. Јак, пун, дебео човек, образи керувимски. И она пуна, црвених светлих образа, тако око тридесет година, а њему је могло бити мало више. Били су учтиви према гостима, ал ипак су нешто давали на господство; новог би госта мерили од пете до главе, и отменији имали су некако првенство. Нешто се шушало, да бирташица радо потајно вино пије; може лако и бити, јер често је онако рђаво расположена каквог пијаног госта сама избацала.

Отменији гости имали су за себе „екстра“ собу; ту није могао сваки ући. Ту су били ђаци различите врсте, филозофи, медицинари, хирурге, јуристе, па онда по где који јурат и берберски субјект, који је покрај пријатељства могао до те собе доћи.

То друштво што је у ту собу долазило, звало се мађарски „borfogyasztó társaság“, немачки „Weinverteilungsgesellschaft“, „друштво за винску потрошарину.“ У титули стојало је само вино, ал пило се и пиво и свашта друго.

Имало је то друштво свога председника, перовођу, фишкала и одбор административан, а основало се на акцијама. Ко је хтео у

то друштво ступити, морао га увести какав члан друштва; кад су га примили, положио је два форинта, и то се одма попило; није требало касира; ако је који непарламентаран био, много и неупутно говорно, после треће опомене фишкар подигне тужбу против њега, и после га осуде на казну по величини учина, н. пр. на пет или десет холби вина да плати. Није било дана кад кога нису казнили, и понављало онаковог, који је онај дан од куће новаца добио, или је што заложно, па се мало накресао и постао цандрљив. Тако је многи од чланова могао доћи и пити без да је морао имати новаца, а иначе је и бирташ радо кредитирао, јер и сам је био члан тога друштва, и јако је себи уобразио, што је с таким људима барабар. Он је те своје сучланове класификовао по „главама“; увек би рекао: овоје добра глава, она још боља, она опет најбоља т. ј. по науци, и обично у колико је који већи бекрија био, или боље да кажем, „весела“, тај је у толико боља глава. И бирташица се у то друштво помешала, наравно само као „почасни члан.“

Гавра је већ уписан у то друштво, а сад ће се и Ђока Глађеновић уписати, и то преко пријатеља једног јуристе, ког је он излечио.

То је после донста весело друштво било. Председник је један јурат, а перовођа јуриста. Без сумње, временом ће велика господа постати.

Друга соба до те друштвене, била је обична биртија; долазили су овамо свакојаки, и бољи и гори. Кад се каквом од друштва досадило, он је ишао у обичну собу. Ту је свако вече свирала мала циганска банда, „квинтет.“ Ту после дођу мајстори добре воље, пију и картају се, накресани људи, па је бивало ту и комедија.

Био је један чизмар, звао се Фектор; финн, добар човек, ишао је по вашарима. Кад дође с вашара, а он дође у ову биртију, пије и карта се, наравно донео је с вашара и новаца.

Био је човек око педесет година, сув, болешљивог изгледа, тако као што вечити карташи изгледају, који ноћу не спавају. Имао је жену младу, тако око дваест година, плавушка, здрава, веселог изгледа. И она је увек с њим на вече ту била, и ако мало изостане, а муж пре дође, за то доцније она опет стигне, да га чува, да непрокарта новце; кад нема новаца, онда може он сам ићи, а она код куће остаје; може се казати, да је и она свакидашњи гост.

Фектор једаред имао је добар пазар, па на вече дође у биртију са женом. Цигани већ га по лицу познаду, да има новаца, и одмах почну његов марш свирати; нека мелодија из пољског марша, ако се опомињем „о петог регименти“ код Варшаве, на форму мазурке. Рад би се Фектор картати, а нема с киме.

Гавра позна Фектора да би се картао, картао би се и он, ал нема новаца; узајми од Глађеновића један цванцик. Гавра је добивао и од куће и заслуживао, ал ко ће ђаку и субјекту најамити.

Седне до Фектора, седну још два ђака; ту је и Глађеновић. Фектор би рад играти „фарбла“, ал не да му жена, но Глађеновић седи до његове жене, и измоли од ње дозволу, ал не на фарбл, већ на „анундрајсиг“, што обично солдати на „халбоку“ играју, и то на мале новце.

Већ се играју, почну с крајцарама. Цигани једнако свирају.

Гавра дозове Цигане ближе, па и свирају му и карта се. Намигне на једног Циганина, да седне за леђа Фектору, био је баш вијончелиста, „басиста“, ал управо „бегеш.“

Глађеновић се не карта, но госпоћи Фекторовици курише, и види се да јој је по вољи, очи јој се светле. Особито кад је видела да се на крајцаре играју, са свим се

окренула од Фектора, и једнако се с Ђоком разговара, шали. Гавра најпре губи, ал после почне добијати. Бегеш за леђи гледи у Фекторове карте, па напише кредом на вијончело на колико је Фектор рестирао, па опет даље свира. Гавра на то баци око, па зна требали још карата, ал је довољно, па ту је лако Фектора тући.

Фектор једнако губи, меће дупле новце, па опет дупле, и не траје дуго, изгуби све новце, педесет форината, тако да не може ни вечеру платити.

Фекторовица тако се са Глађеновићем заговорила, да је заборавила на све, и тек је онда дошла к себи, кад је Фектор почео викасти, да Гавра фалично игра; но Гавра му прети, ако не умукне, да ће га избацити на поље.

Фектор ниште од бирташа у зајам новаца, и добио би, но не да му жена, и љутита ухвати га за руку, извуче га на поље, па кући.

Тако је Гавра из ненада до новаца дошао, па сад сви с њиме у „екстра“ собу, па удри у пиће до по ноћи, а после по ноћи опет они ђаци, који су се ту десили с Гавром, сви у кавану „код два пиштоља“, па онда на ново пију, а за тим у „мађарски сок-как“; ту полунају неколико пенцера и врате се с виком кући.

Педесет форината је отишло.

Гавра је био добре главе, ал је био ексцесиван, да га ваљда ни један јурат није надмашно. Па био је јак и одважан, без сумње најодважнији субјект у читавој Европи. За то су га остали ђаци и јурати волели. Такав мора да је био у младости и господар Макса.

Глађеновић није био убојица, но прави „курмохер“, ал кад и кад и он се упуштао у ризичне ствари, да је могао накаљати. Тако једаред мал није страдао од бирташице.

Бирташица, као негдашња арендаторка, није могла заборавити, да је богата била, па макар да иначе може живити, опет би волела и богата бити; зна, да се покрај биртије не може баш на брзу руку обогатити, па покушава на лутрији, не би л' ту што испало, и јако меће на лутрију. Има све књиге сановнике; и још кад чује какве је нумере ко сневао, одма с њима у лутрију. „Амбо“ је више пута добила, а једаред и „терно“ са шест стотина форината, па сад све више меће, готово залудила се у лутрију, премда се то њеном дембелу није допадало. Ал он је био мало под паучом.

Гавра и Ђока договоре се, да је узму на миндрос.

Госпођа бирташица купила је од једног девојчета — сироче је то — нумере на цедуљи, као среће ради. Девојче је лепо, умилљато било, па јој добру милостињу, бог зна — можда и срећу носи. Гавра се баш ту десно, кад је бирташица цедуљу узела, све красне нумере: 3, 28, 46, 87, 52, и шаље у лутрију; метула је два форинта на „терно.“ Гавра је те нумере видио и одма их је, како је бирташица у кућу отишла, забележио.

Бирташица приповеда, ако добије на лутрији, сав „борфоџастов“ ће почастити. Више не треба.

Дође дан кад се нумере вуку. То је пред вече. Дође Гавра пред вече па седне, а бирташица одма до њега, и ишчекује, да јој се нумере донесу, како изиђу. Пита Гавру, није л' прошао покрај лутрије, да види какве су нумере изишле. Он каже, да је онуда прошао, али га није много интересирало, јер не меће на лутрију, но само је мимогредно бацно око и запамтио, да је 3 и 46 изишло; друго је заборавио.

„Амбо!“ повиче радосна бирташица.

„Ах слатки Гавро, како да нисте и друге нумере видели?“

„Не интересира ме; само сам запамтио 3 и 46.“

„Сад ме тек секира; ако не дође ко што пре с нумерама, идем сама онамо“, рече убуњена бирташица.

Ето и Глађеновића.

„Шта је, ако бога знате, нисте л' ви видели какве су нумере изашле?“

„Та које какве. И ја сам метао, па баш ни једна нумера, ни близу; ево шта је изашло, сад ћу вам казати.“

Ђока вади љутито цедуљу из џепа.

„Ево, прва нумера 3.“

„Чекајте мало, само лагано, да густирам. Дакле 3 то је погођено.“

„Друга нумера 46.“

„И та погођена, даље.“

„Трећа нумера 87.“

„Терно погођено! чекајте ако бога знате, та је л' могуће?“

„Ево сад с лутрије идем, фришка цедуља: лутријаш ми је дао. Четврта нумера 28.“

„Кватерно!“

„Чекајте малко, да се одморим, „шлог“ ће ме ударити“

„Пета нумера 52.“

„Квинтерно! ја сретна, сви сретни! Јоцо, Јоцо, ди си! ми смо сретни! добила сам целу лутрију! јао пашћу у несвест! нијте! не ћу вам дуго бити бирташица. Јоцо, Јоцо!“

Дође и Јоца бирташ.

Госпођа жена му показује нумере. Бирташ чита цедуљу, сравни је са решконтом, и потврди, да је са свим у реду; цедуља лутријска слаже се са решконтом; начинили су квинтерно. Загрли жену и пољуби је, гледи је, а сузе му теку; скине капу, прекрсти се у име „благодарењија“, а жена трчи по собама, по кућни, виче како је сретна; слушвиње, куварице, све ће поудавати; од радости јој се већ и шлофкана накривила, а коса јој спала, што се од радости по глави тукла.

Бирташ одмах да заклати ђурка и начинити питу. Данас је код њега сав „борфоџастов“ гост на вечери, а сутра велика „трактација.“

Бирташица све наређује. Бирташ да донети пива, вина, ко шта хоће, па онда седне, рачуна колико ће хиљада добити; сијасет хиљада! олако рачуна, па је опет грдна свота. Опет ће бити арендатор. Извади по ново решконту и цедуљу; чита, па опет чита, да га очи не преваре. Тако је! метне је у „шлај-бук.“ Ишао би одма у лутрију, али зимње је доба и већ је тамо затворено; има времена и сутра.

Вечера се справља. Чланови „борфоџастова“ долазе, а бирташ им своју срећу приповеда и показује цедуљу. Сад пију у срећу и здравље. Бирташица улети у нутра и виче: „ја сретна! дај Јоцо решконту, нумере, да сви виде.“ Сви се диве чудноватој срећи.

Бирташ им каже, да ће затворити бирцауз, би ће арендаш; ал да га се опомену, сваком ће исплатити све дугове и да ће сиромашнијима новаца на ригорозум; особито Глађеновићу највише ће дати, што је нумере донео.

Већ су сви за вечером; ту је и бирташица, а шта ће она да служи, нека девојка служи, она хоће да ужива с гостима. Села је баш до Глађеновића, и пољубила га пред свима као срећоношу.

Кисела чорба већ је поједена, ето ђурана. Бирташ хоће баш тако тазе на столу да транцира; у том је велики мајстор био.

Већ почну и наздрављати; најпре бирташици, па онда бирташу.

Кад ето једног кучебра, који радо у лутрију меће. Бирташица га запита, је л' што год добио. Ништа, а бирташица му каже, да је добила „квинтерно“ и ређа му све нумере на памет. Кучебер каже, да нису те нумере изишле, него друге, и покаже им цедуљу, што

је баш сам донео из лутрије. Најпре му се не верује, ал почне се преклињати, готов је и онклатити се, да је тако и преда им цедуљу; подвргава се ма чему, ако није истина.

Гавра је ту шалу већ пре тога гостима пришушнуо, а сад кад узе бирташица обе цедуље и почне их срањивати, ал Гавра у смеј, а остали сви за њим, грохотом се смеју. Бирташица их погледи, сети се, да су је на миндрос узели, па које од жалости, што није добила, које од једа, што је за луду држе, њипи на Глађеновића, увати га за браду, па га поче чупати, да су га једва ослободили. Глађеновић је формално морао побећи.

Једва се је формално, и раздражена повуче се у своју собу.

Бирташ добричина, сам се после смејао, весели се с њима и жао му је, што и Глађеновић није ту. После два три дана опет измири жену са Глађеновићем, вели да није ни сам то веровао, него је хтео мало да збија шалу са женом.

Гавра је увек дао повода таким комедијама. — Само још једну.

Био је бадњи дан. Искупише се на вече у „борфоџастову.“ Вечера заједничка на акције. Бирташ је као што треба све преправио; и он сам ће с њима вечерати.

До по ноћи је лепо ишло. Кад у по ноћи Гавра узбуни друштво, да иду у биртију „код три сикире.“ Опасна касапска биртија, а уједно и „херберг.“ Сад сви појуре тамо.

Уђу у трећу собу, и који су мирнији, заседну на пију; лепа бирташева кћи послужује, а немирни тумарају у другу—трећу собу, па чак и у „херберг.“

На једаред се чује вика, туча, баш у оној соби, где је „херберг.“ Сиромашини вандрокаши и калфе без службе узбунише се, дигосе се. Гавра се завадио са келнером — касапским калфом без службе. Они се већ и тезмају. Дотрчи из треће собе друштво у помоћ, а вандрокаши опет касапину помажу. У тој гунгули наиђе Глађеновић на једног малог вандрокаша, који је имао безмерно велики нос. Глађеновић га ухвати с два прста за нос, па га дрма овамо, онамо, а он сиромаш не може никако да се нишупа. Ђаци у надјачали, а после се мирнији међу њих умешају, разбрањују и нагоде се са бирташем, да се задовоље с оним, што је који добио и да се разиђу, јер би иначе бирташ морао строжије мере употребити, и то морао би послати у околне касапнице по калфе, па би цела ствар други вид добила.

Тако се и вандрокаш ослободи од Глађеновића. Сад сви јурну на поље, па онда с великом виком код „Зрињије“ у кафану, која се никад не затвара и где сваки има забавна ноћни квартир, то јест, може сести и нагнути се главом на столчић и тако заспати.

Како уђу, Гавра набије некима, који су дремали, оклепане цилиндрице на главу, другима, који су спавали, залепи лојем „фидибус“ за нос; кад догоре, они скачу, деру се; маргери и келнери протестују; Гавра одмах удри по њима. Изроди се опет гунгула, дође патрола, па похвата све, који нису побегли. Глађеновић се извукао, а Гавру одведу, но сутра дан га пуште.

Тако се „борфоџастов“ лепо проводио, а бирташа су имали за то као скројена. Он је с њима живио као камарат, кредитирао је готово сваком, који је имао „добра главу.“ Са ђацима се из шале и за опкладу рвао; био је доста јак, ал неокретан, као медвед. Једаред га је Гавра тако бубнуо о земљу, да су мислили, лубања му је пукла; ал он је флегматично устао, почешао главу, дао донети пива, па се с њима куцао.

XV.

Гавра се све већма и већма у бекрилку пустио, ал је и читао. Но тешка је то ствар,

учити се, бријати, и у „борфоџастову“ проводити, све уједно. Мало по мало се задужује. Отац му шаље, ал све је то мало, кад сваки дан треба трошити.

Глађеновић као маторији момак, имао је и нешто прискрбљених форината, и не једаред је Гаври помогао.

Глађеновић је имао осим бријања, и друге заслуге. Иде у „кајзербад“, па се упозна са болницима из „долње земље“; познат је с једним ригирозантом, па тај их води докторима у Пешту, да их лечи; а он опет доводи их њему, и ту за такве поруке и препоруке пада по која форинта.

Гавра је већ „курзиста“, учи хирургију, а Глађеновић још не. То Боку боле. Ма како да му је код Лоштајнера добро, опет није рад целог века само субјект остати, но рад би још нешто, да добије диплому. Но за то нужно му је више новаца, да може све три године издржати, па учити; ал то све није могуће, кад се обдан само бријањем занима. Мисли се, па му и дође паметна мисао.

Једна млада женска учила је „курз“, бабичлук. Била је тако око тридесет година, танка, лепушката, кокетног изгледа. Звала се Текла Шпицедер. Покојни муж јој је био хирург, но кажу, да није добро с њим живила. Остало јој нешто иметка, тако да док не постане бабицом, може се извући, не баш бог зна како, ал тек курз ће покрај тога свршити. Има свој квартир и код куће кува, то јест води кућу.

Глађеновићу, од како је из Новог Сада отишао, једнако је у срцу нека празнина, која се има испунити, јер оно мало разговора, што са собарицама и куварицама има, то још није ништа.

Ту сад не би згоре било, начинити познанство, јер кад би у задрузи живили, т. ј., кад би га у кост примила, лакше би могао и он курз започети.

Чуо је од медицинара за Теклу Шпицедеру, што учи бабички курс. Глађеновићу не треба такве ствари много наваћати, ту он после сам наиђе.

Вреба код „универзитета“ Шпицедерку, кад иде у клинику; па кад она иде кући, он за њом, испред ње, с бока, клања се. Лепо је био обучен, да Шпицедерка није могла замерити.

Мало по мало, већ се уз пут и разговарају, и у недељу ће се састати на вечери у једној башти, где музика свира.

Кад су се састали, испричају једно другом своје „житије“; он о Емилији, а она о једном младом доктору, кога је волела, ал је био невера, па је узео другу, а она пошла за хирурга, ког опет она није волела. Доста то, да су већ сродне душе, јер су се на једну форму напатиле. Већ су се са свим провидили, и велики је изглед, да ће се сложити.

Он је рад да дође код ње у „кост и квартир“, да „менажирају“ заједно; она се отима; дала би „кост“, ал не да квартир, јер је обрекао један медицинар једну од две собе узети, а медицинар наравно има првенство.

Бока истина није још ништа свршио, ал није баш ни надњу изгубио, јер је „феш“, да се мало који медицинар с њим мерити може. Мисли се опет, види да се Шпицедерка нешто женира, а особито рачуна на мздинара. Смисли се, да јој пошаље један галантан „липсбриф.“

Бока је и у томе био мајстор, а имао је и страст „липсбрифе“ писати.

Напише један „липсбриф“ и пошље га. Овако је гласно:

„An di Knedige frau Tekla von Spiceder in loko Pest, Madame honorablamente presente, volgebohrene Vitve Magister der Chirulgie. Kneh frau.

Si vilaiht klaubn das der Mediciner beser, tos is nit vor, ih pin von besern haus als er,

und ih vil a studirn, und er is krank imer hat klaine hektika tarum studirt er Medicin das sih haile. Klaubn si im kornit kneh frau, er vird nit hairaten, van si mir Kost keben und kvartir, i vil kut zolen, i verdine, und van si zaus kohn dos vird uns nit Holbschaid kosten, und i hob si ser lib kneh frau, i hob amol nur ser klibt die Frailn Emilia und si zum zwaimol, und sie hom auh zwaimol klibt, amol mediciner und amol vilaiht mich, Ih ver si hairaten van i diplom hob, und si vern Hebamin sain, und ih officin aufmohen und Chirulg, und virhten si nit von i kvartir paj inen hob, i bin ka gemainer kerl, i bin holt ein zvidisirter Mensch. Ih kisse si im hajlign Gaiste 1000 mal, Amen. Gyoka Gladjenovic manuproprija, subjekt, vird kirulgnis sayn.“

Шпицедерка се насмеши кад прочита; не зна сама шта да ради, јер кад би Глађеновић дошао код ње, лакше би јој било; он заслужује, па би се можда могла још лепше носити.

Не потраја осам дана, и Шпицедерка узме Боку у кост и квартир, т. ј. у задругу; полу квартира он да плаћа, а полу она; па кост опет половину.

Бока је оставио Лоштајнера, јер хоће да учи хирургију. Само ће недељом и свецем ићи у офцину да помаже, и за то ће му се платити; и опет ће ићи у „кајзербад“, да и онде што заслужи.

Бока и Шпицедерка нису се преварили. Заједно „менажирају“, па излазе лепо на крај. Кадкад дође и она у „борфоџастов“ са Глађеновићем, па се упозна са бирташицом и Фекторовицом.

Глађеновић се већ преправља за хирургију.

У задруги „борфоџастова“ био је један члан, свршен медицинар, који већ пет година ригорозира, па још није положио. Не што не би знао оно што полаже, шта више, сви кажу да је био изредан ђак, већ за то, што су му од куће пет пути послали новаца за ригорозум, па је све потрошио. Сад онако испод руке лечи и поучава субјекте, који хирургију уче, у анатомији; има и човечији скелет, на ком поучава. Звао се Рингелбах. Имао је сиромашину једину слабост, што је радо пио, а бирташ од „борфоџастова“ ковао га у звезде, с њим је пио, и држао га за најбољу главу.

Бока ће најпре поред Рингелбаха да се учи, т. ј. да прима лекције, па тек онда ће се као „курзиста“ уписати, јер и онако ретко који субјект прве године да „не буктира“ из анатомије; онда падају као муве на егзамену, а овако ће Бока бар преправан доћи.

Бока донста већ учи; сад је полуђак и полусубјект. Иде Рингелбаху, па сваки дан нешто на скелету научи, а Бока је био оне сорте ђак, који више учи из слушања, него из читања.

Покрај тога је постао и нешто кућеван човек; није долазио сваки дан у „борфоџастов.“

Кад је Глађеновић од Лоштајнера иступио, падне Гаври на памет, да и он иступи; и онако га је принципал корио, што бекрише, и писао је оцу, да се не влада добро. Гавра опет мисли, нек буде како му драго, само он не ће више бријати, него ће полак времена бекрисати, а полак радити.

Њему још није изишло из главе, да мора бити доктор, па сад мора томе приноути. Истина, већ је „курзиста“, ал тешко то иде и бријати и у „курз“ ићи. Трајаће три године док сврши анатомију, јер ће га с тог разлога одбацити, што дању не може учити; кад би пак службу оставио, онда би лакше ишло, јер макар и да бекрише, мисли се, могао би покрај тога и учити.

Гавра остави службу, и узме собу са

једним јуристом, једнаке нарави. Два човека, као две капље.

Продао је бријаче и све што мириши на бербердук, и сретно протукао.

Лоштајнер је све то оцу писао, али и

хаљине. Но ипак да не би пропао, уписа се у друштво „менаџерије“, које се организовало, од кад је Глађеновић Шпицедерки дошао.

То је друштво било овако организовано:

од 15—20 фуната и леба, па сваки акционар добије од тога сваки дан поштену порцију. И ако који не дође, па ма целе недеље не дошао, опет мора уплатити; ако би што претекло, онда би им Глађеновић кад и кад и пе-

Сережански обербаша.

Гавра му је писао, да он не ће више да буде брица, него да му само шаље новаца, а он ће се већ даље протући.

Господар Макса му до душе прилично шаље, ал то није доста. Гавра данас има, сутра нема; кад дође до нужде, позалаже и

Сваке сорте ђаци који су били сиромашни, или ако су од добре куће али бекрије, давали су сваке недеље у „менаџерију“ по цванцик. Кад ко нема новаца, прима се и залога, а директор је Глађеновић; уједно је он и касир и манипулант. Глађеновић купи комад сланине

чења дао. Доста то, да се сваки могао за нужду осигурати.

И Гавра се уписао у менаџерију.

Било је и тако сиромашних ђака, који нису могли ни тај цванцик уплаћивати, па су опет долазили на „кожице“ од сланине, што

други оставе; те кожнице прље на свећи и с парче леба слатко поједу. И од једних и од других ће временом бити људи, који ће ваљани и имућни постати.

Било је и почасни чланова у менаџерији. Тако је био неки јурат Кишов, који је кад-кад имао доста новаца, а кад-кад по три дана ни паре. Кишов је кад-кад и по три цванцика дао, као бајаги на „менаџеристе“ из великодушија, па није долазио ни у четрнаест дана, а кад дође, он као из шале проба сланину, а овамо од јуче гладан. Кишов је био велики штучер. Увек је на њему нов капут, беле рукавице, нафризиран је, а овамо није имао ни стална квартира, него је долазио и Гаври на конак, па му за то плаћа у „борфоџастову.“ Кад спава и свуче се, нема ни кошуље, но само рекла је на њему, а сутрадан, кад навуче капут, изгледа „нобл“, јер се испод закопчаног капута ништа не види.

Био је опет један ђак, који је већ и препарандију и богословију изучио, па је сад почео учити филозофију. Већ је око 35 година стар, сув, но жиловат, бекрија што може бити, а за друштво изредан. То је Дренкован, за свашта способан, члан „борфоџастова“ и „менаџерије.“ Имао је особити глас, мал да није и Глађеновића превазишао. Доцније ће постати калуђер.

Ако је требало пити, певати, тући се, свуд је од први. Знао је и шити и кројити, па у пролеће подсече зимњи капут, те начини „бонжур“ све то сам.

У школи је био слаб; није знао logarithmus ни изговорити, већ би изговарао: логарикмус. Прави дечан међу ђацима; bemo-ostes Хаурт, каквог ни у Ђерманији не би нашао.

Дренкован је био присни пријатељ Глађеновића, а био је на квартиру и косту код једне вешерке, тако исто као Глађеновић код Шницедерке.

Он је и с Гавром добро живио.

Гавра ма како да бекрише, опет и чита, много пута и ноћу. Медициналари су га волели, па му књиге додају, и макар да је само „курзиста“ био, опет су га водили у друштво и на патолошка сецирања, и иначе кад медициналари уче сецирати на каквом комаду лецине. Знао је за то и професор, ал је гледао кроз прсте.

Но и ту је био ексцесиван. Једаред он сам дође раније, па извади из каде из воде једну ногу да сецира и да учи. На то дође медициналар Аргелес Шпицер, па каже да је то његова нога, он на њој штудира; Гавра не да. На то дођу и други медициналари, Јајнкеф Шобелес и други и почну га грдити и тезмати се; ал он с ногом по њима; Аргелес к њему, ал Гавра ухвати Аргелеса преко среде, па га замочи у каду. Најпосле дођу још и други и све умире.

XVI.

Дренкован предложи у „борфоџастову“, да би добро било, да друштво да један бал; фашанке су већ при крају. Сви пристану на то, само не могу ту у биртији, јер нема довољне сале за толико друштво; за то узме Дренкован на себе да то збрине. Сваки члан уплатиће за себе једну форинту, а ако за другог хоће, опет толико, само на овим билетима не ће ничије име стајати; то се оставља части акционара, да он сам за кога хоће испуни. Има доста чланова, па и доста билета. Сваки акционар мора с кокардом на прсима доћи на бал, а боја кокарде је сваком на вољи остављена, јер је „борфоџастов“ толерантно друштво; сваки може и у каквим хоће хаљинама доћи, ма и у зимњем капуту, јер је „борфоџастов“ и демократско друштво.

Већ је и дан опредељен; пада у суботу.

Дренкован је нашао салу у „Јозефшта-ту“ код једног бирташа, с којим је добро по-

знат, и „пер ту“ је с њим. Сала је лепа, велика, недељом је ту „фрајмузика“, па има и још две собе. Банда из „борфоџастова“ ће свирати.

Дође и та субота.

Дренкован је казао где је та биртија, ал није знао сваки погодити; далеко је, па који зна, тај води читаво клупче за собом.

На овај бал ће доћи они, који немају довољно новаца ни хаљина, да могу ићи на јуристански или медицинарски бал.

Гавра иде са својим јуристом и још неким на бал; сви у зимњим, до горе закопчаним капутима, време је већ попустило, снег се топи, па богме и са мокрым чизмама; ал кокарда наравно на прсима. Цепови нису баш пуни. Нису још никад били у тој биртији, тек по казивању траже, тумарају, да је наћу. Једаред су ту.

Ућу унутра, неколико свећа у сали запаљено, сала прилична, ал никакве елеганције. Нема још никога; Цигани седе на зевају; рано су дошли. Нису веровали, да је то баш права сала, јер тако је изгледало, као на „фрајмузички“ у ординарној биртији. И доиста, ту су у недељу играли кочијаши и хириста са компетентним женским персоналом.

Сви ишчекују, ко ће све доћи, особито какве женске.

Већ су многи чланови „менаџерије“ и „борфоџастова“ ту, понајвише у зимњим капутима, но налазе се декоји и у фраку и квекеру, ал старе моде и узајмљени; то се види на њима, како стоје; једном кратки рукави, а дугмета висока; другоме дугачки рукави и струк, као кад млађи брат од старијег што навуче.

Ето долази један пар. То је Љуба Виноквашин, субјект; онај исти, што је код господара Максе шегрт био. Сад је у Пешти калфа, управо субјект, јер сваки, који је ноле прави берберин, мора у Пешту доћи, па онда тек у Беч.

Љуба је себи довео своју играчицу. Лепа млада Мађарица, што може бити, а лепо је и обучена, само што јој остраг курјук висн. Недавно је дошла са села у службу и каприцирала се, да мора доћи на „борфоџастовски бал“, јер иначе с њим прекида. Тако је пукао глас о том балу, да се узбунише неки дољњи кругови; није шала, играти са ђацима и субјектима. — Све, све, само да није пустила курјук, и због тога су колеге Виноквашин дуго боцкали, ал он се није пекао и право је имао.

Сад ето Глађеновића са госпоњом Шницедерком. Она што може бити лепо обучена, ал и он на ону форму, као у Новом Саду на пургерском балу, и што може бити нафризиран.

Ето и Дренкована са његовом госпоњом „вешерком.“ Истина праља, ал каква праља! тако чисто, лепо обучена, да би јој са длана кафу шио, изгледа као каква могућна мајсторница.

Дренкован свуче зимњи капут, па се покаже у лепом „бонжуру“, што је сам од зимњег прекратно и сашно; стоји улизан, ни бора се не види, а кошуља му је бела као снег, са испифраним пошамма; нек се зна чији је „тенцер!“ па црне панталоне, беле рукавице, исечене ципеле, шарене чарапе. Нов зимњи капут је узајмно од бирташа; у авлији га обукао, па сад га свукао, а да га више не навуче.

Осим њих двоје само је још један јурат био елегантно обучен, у зеленом „квекеру“, наравно узајмљен.

Остали су били које како обучени, и мушки и женске.

Један је био обучен у белом летњем капуту, белним панталонама, а на ногама штримфле и ципеле од гумиластике, па кад игра, оно се ништа не чује, као неки тавано-

родни господин мачак. То је био један ђак хирург, што није био субјект.

Био је и један стари адвокат у атили, што тера ситне парнице; тако на пример ако хоће ко да се упише у цеј за мајстора, па му запињу, ако каква женска тражи право, да може кафу продавати, или ако какав мали шнајдер не ће да плати квартал, па га треба пљенити.

И госпоња му је јако у годинама, ал још кохонерна; држали су је после као председницу бала.

Ту је и Рингелбах. Сваки му каже доктор, ма да нема дипломе, јер сваки је уверен да би је могао имати.

Још је пала у очи међу женским једна лепа, висока плавуша, не може се разазнати ил је фрајла, или каква елегантна собарица.

Остале су биле по највише слушкиње и куварице; познавало се по њима, биле су обучене како која може.

Ко би знао, како су сви и све до билета дошли!

Цигани најпре свирају њихов облигатан „полонез“ као увод, па онда „валцер“, и то Штраусов „Rosenmädchen-Walzer.“

Глађеновић, Дренкован и јурат надмећу се. До душе играчице су добре; сваки са својом игра, а јурат са оном плавом.

Мало престану, па опет на ново. Глађеновић заповеди да свирају „Rezept-Walzer“, вели, то је његов „лајбшпајз.“

Каква је то смеса људи и женских, прави orbis pictus.

Чује се да је стао на пољу један фијалкер. Нови гости долазе, и то још какви гости!

Кад ућу оно се све забавља у сали. Напред води један лепо обучен и нафризиран јурта испод руке дивну фрајлу, господствену, у коси јој све бисери исплетени; за њом мати, још прилична матрона, и на њој трепте рубини и дијаманти; покрај ње дечко, тако око петнаест година.

Тај јурта је Јоца Миљков.

И он је добио билете од чланова „борфоџастова“, управо купио их, јер вије био члан.

Та госпоња била је удовица, зјело богата; имала је на два ката кућу, а Миљков је учио тог дерана, имао је код њих „кондицију“, па кост и квартал слободан, и још добру месечну плату.

Позвао је своју принципалницу и фрајлу на „мали, али нобл ђачки бал.“

У исти мах, кад је та породица дошла, дошао је од некуд и јурат Кишов.

Јурта Миљков и његово друштво, кад су ушли у салу, баце око на публику, па цигански „квинтет“, те ту и не стану, јер држе да је то каква „фрајмузика“, него иду у другу собу; наћу на креденц, па опет даље у трећу собу; и ту је за јело намештено; иду још даље да траже праву салу, па дођу у кујну. Миљков пита, где је бал. Кажу му, тамо у сали где је већ био. На то се упуте убезекнути опет наатраг; изгледало је као какав марш у опери.

Кад опет ућу у салу, свирка престане. Све на њих гледа; Миљков, фрајла и госпоња зарумене се од стида; разгледају се, смотре и своју собарицу, ту је и она „инкогнито“; а то је она лепа плава, што је са јуратом играла.

Миљков пита познате, је л' то тај бал. Кад му кажу да јесте, удари се по челу, види да је насео и фрајлу у платку увео. Збуњен, не зна како да се нађе, не зна шта да започне, ил место да тражи, или да се извињава.

Мати баци немио поглед на Миљкова, држи да их је навео на танак лед, а он је сирома био са свим невни.

Но Кишов, практичан јурат, зна се наћи. Одмах заповеди да се донесу столице, по-

нуди их учтиво да седну, па ће им тај балски каламбур протумачити.

Драговољно примае столице.

Сад им почне говорити, како је одмах приметно, да су прошле као и он; он је мислио да је „нобл бал“, а овамо којекаква багажија, па за то и не свлачи зимњи капут.

Кишов је дошао у елегантном зимњем капуту, у белним рукавицама, нафризиран, ал нема под капутом фрака, нити кошуље, већ ону реклају, а у цепу само један цванцик и тај је узјамио од неког маргера.

И оне се вајкају што су дошле, а Миљков да се жив поједе, што је тако испало; мати му најпре пребацује, па се после и сама смеје тој комедији, кад је видела, какве феле ту има.

Фијакер је одмах отишао, па би имао у три сата доћи да их натраг вози. Сад траже опет фијакер, да се врате, и одмах пошљу човека по њега, а доде ће у разговору провести. Већ се мало умирли; сад им се чини, да су у каквом позоршту гледаоци. Гледају како се Глађеновић са Шпицедерком, Дренкован са вешерком, а јурат са плавушком врте. Глађеновић баца потајно око на њих, а да сме од Шпицедерке, и он би прешао к њима. Ал највећма им се допада Виноквашић са младом Мађарицом; она се сад тек учи, а он роботује с њом.

Миљков види да су се мало утишале, те замоли да фрајла игра један кадрил, да није баш бадава дошла; у друштву вели, и кадур се женио, а он ће већ уредити, да се каква мала колона склопи. Овамо онамо, мати „јукса“ ради допусти, кад је већ ту.

Сад Миљков тражи играче и играчнице.

Нађе Глађеновића и Дренкована са Шпицедерком и вешерком, а плавушку ни пошто не ће, јер је њихова собарица. На то се ражљути јурат, па не ће да игра, а место њега добију Кишова; он ће са фрајлом vis-à-vis играти и то са фишкалицом, том вечитом ветрењачом, што још у педесетој години игра. Но Кишов се још измолио да игра у зимњем капуту, да тако неопшалантно покаже, како му је публика остала ниска.

Глађеновић и Дренкован одбију све остале на страну, па ће се сад њих четири пара продуцирати.

Све иде лепо као везено. Глађеновић са својом грациозношћу ремекује. Кад дођу до пете фигуре, договори се онај увређени јурат са Гавром и царка га, да играју у колону, па да им све поправе.

Гавра узме лепу Мађарицу, а јурат плавушку; плавушка увређена и фумигирата од Миљкова, то једва дочека, па макар данас службу отказала; јурну са „валцерским“ кораком унутра, све гурају и рапштрају. На то се изроди гунгула; фишкалица виче, Дренкован већ хоће са Гавром да се гуша, а Гавра готов на то. Јаве да је фијакер ту, и тако Миљков са својим друштвом оде, а гунгула се уталожил.

Сад је опет као и пре.

Дође „росштунд.“ Сви се понаместају око стола. Фишкалица и фишкал председавају, други се поређаше како који. Између Глађеновића и увређеног јурата седи плавушка; с друге руке Глађеновића Шпицедерка, па се разговарају.

Глађеновић је већ одавна бацно око на плавушку, а и она је њега добро мотрила, канда се познају. И донста су познати, само вента ради тако се чине, као да нису познати, а овамо се смеше једно на друго.

Глађеновић не може да се одржи.

„Молим фрајл, мени ви тако познати долазите.“

„И ви мени.“

„Нисте л' били кад год у Новом Саду?“

„Била сам.“

„Јесте л' кад год са мном играли?“

„Може бити.“

На то им њен обожатељ јурат прекине разговор. Изгледа, као да су обоје с тим задовољни, јер се тек етикеције ради разговарају, и сами хоће да се не познају, да се не би својима замерили.

Та како она не би познала Боку Глађеновића, и како не би Бока Глађеновић познао Салику Селингерову.

Шпицедерка баца око на Салику, а Салика на Шпицедерку.

Салика се мало угојила; сад би се касни о „хоп-полки“ могли још лакше опклађати, да је тежа нег' што је била.

И Кишову се допада Салика, па се баца лебом на њу, а њен јурат на Кишова. Кишов се опет окрене старом фишкалу, па се дишпутају о рештитуцији, егзекуцији.

Гавра седи ниже доле са Рингелбахом, пију и разговарају се, разговарају се и пију; и Глађеновић би радо с њима, да што чује, ал му се не да од Шпицедерке.

Почеше здравице, па онда певање. Сад је тек красно слушати Глађеновића и Дренкована. Сад тек види Шпицедерка, каквог „брудера“ има; вешерка опет држи да Дренкован лепше пева. Нека их, само кад су с њима задовољне.

Цигани опет засвирају на игру, а гдекоји се већ дижу да играју.

Међу осталима било је ту и неколико „користа“, позорштинских певача трећег реда, а од њих један примети, да му се Глађеновићево певање не допада, да јако кроз нос пева. Гавра је то чуо, јер је близу седио; он не да на свог Глађеновића, већ устане па прође покрај стојећег користе, гурне га мало; овај га осоро погледи, па му каже, да то није у реду. Гавра тражи кавгу, а то му је доста, те ухвати „користу“, који је имао малу јарачку браду, за браду и почне га дрмати. Овај се отима, виче; дођу му другови у помоћ. Гавра одвркне, начини се гунгула. Гавра кога дочена туче, једни се чупају, други мире; и фишкал се дигне, њини и фишкалица; право има, она је председник, па крчи себи пута и грди Гавру. Сви је задржавају, ал она ипак срља напред, а лола Гавра узме чашу вина са астала, па како је дуге руке, опружи је и проспе јој вино над главом а и друге попрска. Ту би било ђаволске гужве, јер Дренкован држи фишкалицу страну, убојица је а и друштва више има, но на срећу умешају се два јурата, Кишов и онај други, те их тако умире, да Гавра иште опрштење од фишкалице. Гавра пристане на то, пољуби фишкалицу у руку и испије још једну чашу у њено здравље.

Опет је све у свом реду; ко је за игру игра; ал Гавра, премда зна играти, не игра, јер зна напред, да може опет какво чудо изићи, већ седи са Рингелбахом и даље пије.

Изора је близу. Већ су се и наиграли и уморили, сад се треба мало одморити, па кући. Шпицедерка узме свој шал па га умотава Глађеновићу око врата, да се не залади. Кад Салика то види, узме свој шал, па обавије с њим јурата.

У том шалском оквиру усићно се Глађеновић као преблаг Јеврем, а Салика и јурат се смеју, па једно другог бонбонима ране. Мало пре су добили од кучебера те бонбоне и покрај тога једну напжначу иглу, што ни десет пара не вреди. Глађеновић је добио покрај бонбона мали крстић.

Јурат никако не да Глађеновићу мира; Салика га фрка. Завије у један бонбон иглицу и баца Глађеновићу баш у крило. Глађеновић узме и отвори, а на папиру ово стоји:

„Dass die Frauen gerne sticheln
Ist bekannt, und nicht Erfindung,
Gib der deinigen diese Nadel,
Sie stichelt dann mit mehr Empfindung.“

На то опет Глађеновић завије крст у бонбон, па га баца јурату; на њему ово стоји:

„Deinen Übermuth zu dämpfen
Hänge ich dies Kreuz dir an,
Ist's für dich zu schwer, so hänge
Es deiner Geliebten an.“

Ко би то негда у Новом Саду рекао, да ће између Глађеновића и Салике до тога доћи.

Сад Глађеновић као у пркос да свирати „Рецент валцер“ и онако шалом замотан узме Шпицедерку да игра; с два прста леве руке подигне јој субтилно хаљину, да јој се види шлингвана сукња. Дигне се и јурат са Саликом, па у пркос игра с њом у тој истој форми; јуре као ветрењаче, а кад престадоше, престаде и бал.

Сваки са својим друштвом иде кући.

Гавра са Рингелбахом прати се са цигани у „борфођастов“.

Салика је сутра дан, управо још онај дан код милостиве службу оставила, и узела за себе кратир.

XVII.

Гавра добије од оца писмо и новаца, а уједно му се налаже, да се одмах врати Лоштајнеру, иначе није његов син, нити ће више икад од њега паре добити.

Господар Макси су писали да Гавра није код Лоштајнера, него да се пробекрисао, па то оцу, који је и онако већ због Миљове јако опечаљен, тешко пада.

Гавра отпише оцу, зафали се на свему, и каже да не ће никад више бити брица; но нек се не брине за њега, он ће се сам у свету протући.

Сад се Гавра још већма пробекрисао, залаже ствари, пије, ал бријачу не ће ни по што више у руке узети; отац га је присилио да буде брица, а сад је већ човек, неодвисан, хоће своје воље ради да се бори са судбином.

Глађеновић га светује да се мане Ђорава посла, да се покори оцу, да иде Лоштајнеру; Бока за себе мора тако, ал овај би имао од куће помоћи, па лако иде. Почеше га и други сажаљевати, јер је био здраво талентиран. Гавра би се тек насмешно, па би рекао: жив или мртав, ал ако узживим би ћу бољи од вас свију, који ме сажаљевате; ја овако хоћу, велики је свет.

Гавра је донста и био велика бекрија и не би нико ни паре дао за његову будућност. Сви су држали да Гавра већ ништа не чита, не учи, ал су се варали. Гавра је читао и учио, без да се пред њима показивао.

Бринули се како ће живити. Нек их не боле глава!

Гавра је особити билијарција, па се игра у кафани код „златног орла“ са медицинарима и апотекарима à la guerre. Он је матадор, па на којој је он страни, та мора добити. Гавра је сваки дан добивао више него што би му требало да није бекрија; могао би доста и на страну метути. Баш од тога живи; па још нарани и напоји друге сиромашније. Стање му је са свим неодвисно.

Глађеновић се пак повукао мало натраг. Рингелбах га поучава кад је трезан, па онда Глађеновић такођер радо иде у кафану код „златног орла“, ал не да се карта или билијери, него да слуша како се медицинари дишпутају. Радо је са собом вукао тамо и Рингелбаха да се и он тезма; ал Рингелбах се мало дишпута, па се онда накреше, те тако и побегне у „борфођастов“.

Глађеновић би ту са великом пажњом медицинаре слушао и у глави би си бележио. Није био бог зна каква велика талента, ал је био марљив и стрпљив. Њему је само да до дипломе дође; волео би сад имати ди-

плону као *magister chirurgiae*, него да га начине за цара бразилијанског.

Па онда би техничке термине — речи — забележио. Особито му се допадале речи, које су налик на женска имена, као на пример: *belladonna*, *Chamomilla*, *gummitutta*; то му је све тако у ушима звечало као: примadona, моја мила, Кунигунда. *Pulvis Doveri* држао је за нешто страшно, и кад је чуо да су коме то дали, одмах је рекао, то је „*letztes Oleum*“. Кад би се нашао у каквом друштву, које ништа не зна о докторији, особито у женском друштву, онда би уплето све те речи и термине о анатомији и лечењу.

Глађеновићу је морала Шпицедерка

и Текла Шпицедер испливала је и постала дипломатикерка.

Сад ће да настене промена у обитељи Глађеновића.

Шпицедерка хоће да се настани у једној варошици, па зове Глађеновића, да се узму, па да Ђока отвори офцину, а она да тера бабичлук. Поред та два рufeта уједно могло би се лепо живити, али Ђока се не да ни осолити; хоће да учи хирургију.

Глађеновић је добро живио са Шпицедерком, то је све истина; ни он њу није мрзио, ал је осећао неку мржњу, идиосинкразију против самог бабичлука. Мисли се како би то чудно изгледало: он берберин, на офцини плехови таџири, а над овима табла,

јер је вешта, окретна; само да је мало ружнија, јер по мали мести нерадо примају са свим лепе бабице.

Сад је Глађеновић опет сам, већ му не ће више тако лако пасти.

Ферије су. Требало би да се и Глађеновић мало одмори, јер му та анатомија донеста силна посла даје; ал кад једаред преко ње пређе, онда је више од по посла готово. Остеологију је већ прешао; онда се још није знало за Хиртлову топографску анатомију. Па је Ђока од силне науке већ сав пожутио, има право докторско лице, то јест, лице му је тако као каквог у науци задубљеног професора физиологије.

Но Глађеновић не проводи бадава време

Руска сељачка кућа на светској изложби у Бечу.

читати и њену штудију: „*Lehre der Geburtshilfe*“.

И Шпицедерка се радо разговарала са медицинарима, особито који су то исто учили; које сама, које кроз Глађеновићеве пријатеље већ је и то постигла, да је себи измолила асистента *obstetriciae* на ручак. То је била радост за Шпицедерку!

Тако мало по мало дође крај „курза“; Шпицедерка мора полагати ригорозум.

Сад страх и трепет! Обукла се средње, нит ординарно, нит најлепше, тек уредно, јер може професору пасти у очи луксус, па ће је боље промуштрати.

Тамо су већ и друге колегинице; све крше руке, гризу усне, док не дође на њих ред, па кад испливају, изилазе озареним лицем и одмах промењују ход.

на њој намоловано увијено мало дете! Идиосинкразија највећа!

Ма и с тешким срцем, реши се не следовати јој.

Тако се растадоше. Шпицедерка је оставила још и нешто од својих ствари и отишла је покрај Ђокиног уверавања, да ће доћи к њој и узети је, кад сврши хирургију. Ђока је то само из обичне конвенције казао, а баш и сама Шпицедерка је то тако примила као практична женска. Наћи ће она у свету таквих Глађеновића, а и Ђока таквих Шпицедерка.

Они су се састали на темељу међусобне потребе, јер их је тако живот јефтиније стао, кад су заједно „менажирали“. Било је као по некој нагоди; ти чиниш мени добро, ја чиним теби добро; политика интереса.

Шпицедерки ће сигурно добро нићи,

ни о вакацији; мора се побринути како ће још две године издржати да лепо живи, и да му остане новаца за ригорозум.

Прилика сама наиђе.

Упозна се са једним Талијанцем, Торкватом Паван, родом из Удине, по карактеру — *Dulcamara*. То је било у биртији за вечером.

Торкват Паван возио се у каруцима, на четир коња зеленка; кочијаш у либерији, тако исто и њирица му. Возао се по целој земљи, и где у каквој вароши стане, вади људма зубе; за два три сата по сто људи обави, особито по вашари. И донеста, чудноватан је то мајстор тај Паван; стоји на коли, коњи упрегнути, на пијаци, на вашару; дође ко да му вади зуб, отвори уста, види му зуб, па га у тренутку прстима извади, дигне и покаже. То све иде са таквом брзином, да

се сам болесник диви, једва је осетно кад му је извадно, па ма како да је крњаст зуб. Тако редом, један дође, други сиђе, као кад овце стрижу, само што ово брже иде. Плату другу не узима, осим што сваки мора купити од њега за два цванцика малу флашицу са штампаним напутком, а у тој флаши је aqua acetі помешана мало са aquae lavandulae, да боље мири. Ту се тушта заслужи и ником није жао два цванцика; шта више каноници, владике, и друга велика господа даду му и по двајест форината у кући, и још ваљану сведоџбу. Имао је ваздан таквих сведоџаба.

Паван је мален, ситан човек, сувих али ипак црвених образа, радо пије, и кашље, има tussis potatorum, не ће дуго живити; ал

морале су изгледати Кимберке, које су се покрај својих мужа у великој битци против Маријуса знале бити и умрети. Да нема дивљег изгледа, морало би се рећи да је лепа. Звали су је „die Morlakin“ дакле нека буде „Морлакиња“. Страпан контраст између ње и Павана; какав демон њих састави?!

Глађеновић је знао нешто талијански, научно је у Земуну од једног келнера Талијанца. Ослови Павана. Паван је штрбецао нешто немачки, те се почну разговарати полак талијански полак немачки; што овај не зна немачки, то онај дода талијански. То је обојци мило било; а и самој Морлакињи је мило било, што је знала са Глађеновићем

већ једаред вино пију, водом не мешају. Па и само дете је пило.

Но где ће Паван изићи на крај са Гавром и Глађеновићем, некадашњим првим берберским субјектом! Пије, па се брзо и опије; слаб је, не може да се држи на ногама, а инати се са госпођом, која се такођер накрепше, ал се добро држи. У таким приликама се показују свакојаке сцене; Паван цандрљив, инати се са Павановицом, а она — од једа јој се уста пенуше — псује га талијански: *corro di basso*, и још горе, прети му песницом, и да нема оне двојице, био би лупан, као што је то већ више пута од ње искусио. Кад већ падне под сто, они га дигну и однесу спавајућа у собу; ту опет

Мисирска зграда на светској изложби у Бечу.

ипак му читаш у очима памет и талијанску хитрину.

Кад је Глађеновић видно, како Паван виртуозно вади зубе, узбуди га његов неуморни дух; мора се с њим упознати, јер Паванова мајсторија спада у његов круг. Да зна Глађеновић тако вући зубе као Паван, па онда још диплома, не би се мењао с никаквим доктором на свету.

Мора потражити Павана, и нађе га у једној гостионици.

Паван седи за једним столом и са породицом вечера; један деран око десет година и госпођа Павановица, родом из Приморја. Она је велика, грдна женска, има велике црне очи, црну густу косу у витицама, скопчана са дебелим обрвима, усне подебље, али румене, а зубе као бисер, руке пак као у јаког мушкарца, изглед дивљи. Тако јуначки

разговарати, и то српски, ил хрватски, ил приморски, ил нашки, јер је то све једно.

Глађеновић се упусти у разговор о Павановом „кумсту“, не би л' што докучно, како он зубе вади. Но Паван није накан у том лекције давати, па на питања тек на кратко одговара; но једнако нуди Глађеновића да с њим пије и то најбоља и најлепша црна вина, јер је Паван имао новаца као плеве, и могао је трошити као какав добар барон.

Глађеновић се тако упозна и поче долазити сваки дан на састанак, и поведе са собом и Гавру. Бока с њима већ „интимно“ живи.

Павану је био сваки мио, који је хтео с њим пити; увек је он частно. И госпођа Павановица је добро пила и то најјача пића без воде; то је већ познато, да женске, кад

морају са Павановицом пити, јер их догде не пушта, док и она не задрема, па им онда каже: „care via“, као „лаку ноћ“.

Гавра једном приликом насрне на Павановицу, што хоће мужа да туче, ал Павановица у брк свашта изрекне, и стало је муке Глађеновића, док је обоје утишао.

Кад је Паван видео да му је Глађеновић такав пријатељ, учини му лепу понуду. Паван је увек имао, ил управо морао имати једног „Cicerone“, ил боље „Marktschreiber-a“, који је, кад је Паван на пијаци зубе вукао, велегласно говорио, како се лако зуби вуку — што су људи и сами видели — па из једног сандука вадио флашице са aqua acetі и сваком, ком је зуб извучен, за два је цванцика пружио.

Пре неколико дана је један такав оставио службу, јер га Павановица није тр-

шила; био је матор, гадан и цандрљив „Cicerone“.

Сад Паван понуди Глађеновића, да се прими тога званија; покрај свег издржавања имаће пет форината у сребру дневнице. Није рђаво. Глађеновић се прими и остаће док „курз“ не започне.

Такав „Cicerone“ је био Павану као ађео хранитељ против госпођиног нападаја, а био је и контрола касе према њој.

Глађеновић ће своје звање савесно от-
прављати.

Већ су на путу, и Глађеновић иде по вашари, извикује покрај Павана, продаје флаше и купи новце.

Да су Паван и Павановица чуварни, могли би силне новце на страну метути и обогатити се, но не зна ни сам Паван куд се толики новац дева. И Глађеновић поред њега лепо заслужује, ништа не троши, а све меће на страну.

Само је тешко било са Павановицом излазити на крај. Код ње је већ укоренен обичај да Павана туче, па како вече, а он мора да је на стражи да принципал не страда.

Глађеновић при операцији једнако пази како Паван вуче зубе. Чини се канда само са два прста вуче, ал има и мали кључић, па он то тако удеси, да се једва и примети. Паван га је и поучио, и Глађеновић премда га још није достигао, опет боље зна него пре, и би ће му временом од велике користи.

Тако су већ многе вароши и села про-
шли, што је све Глађеновићу од користи било. Већ и талијански боље говори; но није ни чудо у таком друштву, где се једнако талијански говори и инати.

Павановица је у почетку добро гледала Глађеновића, ал он је по свом обичају према њој био врло деликатан; она би опет волела, да и он покаже оштрију нарав. Елен је Глађеновић од бесне Морлакиње мало и зазирао.

Паван је Глађеновићу увек препоручи-
вао да чува касу од жене. На то се она јако једила, и у једном инату због тога јуриши на Павана, а Глађеновић га одбрани.

Због тога се Павановица још већма озлоједила. Једаред у биртији после вечере, кад је Паван већ пао под сто, заподене кавгу са Глађеновићем и ниште од њега велики плајбук с новци; вели да је то Паваново и њено, а Глађеновић да је само слуга, па јуриши на њега, хоће силом да му отме плајбук. Глађеновић не да, те се почну тезмати; она као фурија, а и он се јуначки држи, бори се; не зна се ко ће кога надвла-
дати, кад Павановица извади из цепа бритву и отвара је да Ђоку пропара; он јој не да отворити. На ту ларму наиђе бирташ и отме Ђоку.

Сутра дан се чује да је Павановица хтела да закоље Ђоку. Власт је најпре затвори, но опет пусти, и отправе и Павана и Павановицу „пер шуб“, а Глађеновића пусте да иде куд хоће.

То је њему добро дошло, јер је за то време толико новаца стекао, да му је могло довољно бити за „курз“, а и онако је већ време ту, да „курз“ започне.

Глађеновићу је жао било Павана; за њега је био добар, а заслуживао је поред њега и осим дневнице.

Сиром Паван наскоро за тим умре. Био је велики мајстор у заслуживању, а рђав у чувању и уживању.

Павановица је блудила којекуд по свету; не може да нађе другог Павана, а првог би да може ноктима из земље ископати. Без сумње ће у том блудном тумарању јадно скончати.

Бог зна шта ће бити од Павановог си-
рочета, од сина онога оца, који је кадар био кашиком новце купити, а није знао чувати.

Ђока Глађеновић пак показао је и ту као свуд, да се зна наћи, а такав човек може и на леду живити.

(Продужиће се.)

СИРОТА БАНАЋАНКА.

Од

Ђуре Јакишића.

(Продужење.)

Ја припалим жижак, што је сва-
кад на пећи стојао — и његово
слабо светлцање бацаше своју
жугу светлост на изнурене прте
мога несрећнога љубавника.

Он дубоко ћутајући сеђаше на
банку, а главу је заронио у две
суве руке; поглед му беше уко-
чен, очајан, упрт у један незна-

тан предмет наше сиромашне собе... Ја
сам га са стрепећим срцем посматрала, по-
сле му се примакдох ближе, а кад сам се
дотакла усницама његовог високог, бледог
челета, он се као иза неког немилог сна
трже, погледа ме оним великим граорастим
очима, па онда се тужно осмехну.

— Грлице, јеси ли гладна?... Питао ме
је са необично узбуђеним гласом... Видиш,
ја сам се ноћас добро постарао; имаћемо јела
у изобиљу, барем за пет шест дана; али
Грлице, онај лончић мораш разбити!... до-
даде некако потмулим гласом... Не ћу ни-
шта да те подсећа на срамне намере онога
неваљалца!...

После се диже и одреши врећу.

Мени синусе очи у неискреној радо-
сти; та ни у најроднијим годинама нисам ви-
дила толико слаткиша, колача и печења, као
баш те несрећне ноћи.

— Грлице једи!... Рече ми Алекса
нежним гласом... Понуди и тетку, та она
сирота, још прекјуче како је оно мало не-
срећне чорбе појела, па више ни окусила
није!...

Ја одох да понудим тетку, дотакох се
руком њезина рамена; мислила сам да спава,
па је треба пробудити; али је она била будна,
отвори очи и гледаше ме, тихо осмејку-
јући се.

— Шта је грлице?

Ја јој пружих неколико од најлепших
колачића што су се у врећи нашли... Она
лакомо пружи руку, узне колачић, али га није
могла прогутати.

— Грлице, ја нисам гладна!

И она врати остатак од колача натраг...

— Теби је зло тетка?... Питала сам је
уплашено.

— Није ми ништа, добро моје дете, само
што не могу да једем.

После тога је опет затворила трепавице,
и изгледаше као да спава... Ја и Алекса гле-
дасмо је забринуто; у целом говору и по-
гледу њезином, беше нека необична тишина,
нешто што је налик на умор, на ону малак-
салост, која се у последњим часовима јавља.

Тако смо проживили скоро недељу дана.
... Сирота тетка већ није могла из постеље
устајати; беше мирна, тија, једва си јој ди-
сање чуо, а изгледала је као свеци што их
по прквима виђамо. Кад је једнога дана чича
Марко дошао, њему пођоше сузе на очи, па
само што уздахну:

— Маро! хај моја добра Маро!

А она га погледа, ал као да га није ни
познала, јер непоказиваше никакве знаке ра-
дости или друге какве узбуђености, склопила
је на ново очи и ћуташе као обично.

Чича Марко је дуго посматраше, пун
туге и саучешћа, па онда онако полугласно
као да сам за себе говори, рече:

— Тешко да ће жива осванути.

И он се није преварио, кад је из јутра
дошао, моја добра тетка лежала је мртва на
својој јадној постељници.

Срце ми се стегло, ћутала сам немогући
ни речи проговорити, ни сузу пустити...
Осећала сам сав терет моје усамљености.

— Сад сам сама, рекох чича Марку —
сад сам право сироче!...

Чича Марко ме милостиво поглади по
глави, али ме не умеде ни с једном речцом
утешити.

А може ли за овако сироче и бити утехе?

Канелан противи не беше тога дана код
куће, па је за то сам прота дошао да је
сахрани; кад је ушао у нашу сиромашну
собницу, погледао је зловољно око себе; по
самом изгледу његовом, видила сам да му
је неправдо, што овако јадној сиротици мора
да очита последњу молитвицу — за тим се
окрете чича Марку, који је са прекрштеним
рукама гледао у мртваца.

— Ко ти је ова жена?... Питао га је
прота опорим гласом.

— Сестра мога побратима, оче прото!...
одговори чича Марко дубоко уздахнувши.

— А ко ће за погреб да плати?...

Марко не одговори ништа, само што га
је ћутећи гледао... Али кад је видео да
прота на његов одговор чека, он са свим
мирно додаде:

— Оче прото, од глади је умрла!

Прота га је разумео.

— Од глади?... А лако ми станемо све
сахрањивати који од глади поумиру, онда
ћемо и ми од глади умрети... Рече прота
међући петрахиљ на врат.

А у ствари није тако било: наш бикинд-
ски прота је толико богат, да би могао на
овако оскудној години и педесет породица
изхранити, па и да не осети... У његовој
кући је билијар, купатило; тамо натраг чи-
тав парк; за његовом совром се није шампа-
њер, малага и токај; на његовој госпођи је
свила и брилијант; његови су свакидашњи
гости велика мађарска, немачка и српска
господа... Али просијаку још није уделно...

Он је очитао неку молитву, журећи се
да што пре изиђе из куће, брзо, онако од при-
лике, као кад човек има посла, а мора на
улицу да се с неким здрави.

Однесмо мртваца и ја остадох опет
сама... Са свим сама!... као мртавац кога
сродници и пријатељи оставе у гробљу, па
се после својим кућама развију, да још за
неки дан приповедају жалостиве или веселе
приче о покојниковоме животу.

И ја сам одиста тако осећала као да
сам у гробу; она четири влажна дувара
наше собе изгледаху ми тавни, хладни, баш
као земља на новоископаној гробници...

Срце ми се стегло, из очију ми није
канула ни једна суза: необична тишина
овлада са целим мојим створом; лед се са
својом мразном кором ухватио око мога скру-
шенога срца, на душу паде ноћ, тама, у којој
око није могло угледати ни једне звезде, ни
једну искрицу наде...

Страшно!... Долазило ми је као да сам
жива сахрањена, као да сам стохвати
дубоко под земљом; дисање ми беше тешко
а крв се по жилама једва мицала.

Тако ме је застао Алекса.

Кад је ушао, не рече ми ни „добро вече!“
нити што друго; само ме је загрлио, а дес-
ном је гладио моје густе витице, што су ми
низ тужно лице на земљу падале; после ми
љубљаше уста, трепавице, чело... То ме
све трже из укочености, у коју ме је неизжа-
вана жалост бацала, и ја свладана тугом

падох на његове груди, па сам ту на њима плакала дуго и горко.

Ох, да знате ви драги пријатељу каква је то наслада проливати сузе на грудима верног пријатеља ил' љубавника! . . . На његовим грудима бих век проплакала, у његовоме загрљају била ми и туга сладост. О шта и шта пута сам ја, баш за тим сузама плакала: шта пута сам за том неописаном тугом тужила . . .

Али све прође, а ја остадох сама! . . . А у мени, у тој вечитој самоћи мојој, ништа друго не оста само један сан, тужна успомена, немиле слике из давне прошлости . . . То су моји другари који ће над мојим гробом као остављена сирочад процвилити

После пола ноћи диже се Алекса да иде.

— Куда ћеш? питам га ја; а он ми збуњено одговара:

— Знаш грлице, продали смо једноме чивутину наш виноград, па идем тамо да узем нешто мало хране, а ако може бити и новаца, видиш какво је време, не зна човек шта носи дан, што ли ноћ.

— Ал зашто идеш свабад у по ноћи? Зар није боље да дочекаш дан?

Он ме погледа збуњено, а после се ваљда досетио, па ми скоро измењеним гласом стаде набрајати узроке зашто тако чини.

— Видиш грлице, вели — има у нашој Кикинди много људи што скапавају од глади, па човек ка' није рад да и други дознаду, да у њега има новаца и хране; свет би напалио на њега, те би и њему нестало — па куд ће онда? . . .

Кад је видио да ме његов одлазак узнемирује, а он ме је нежно по увеломе лицу милујући тешио.

— Почивај ти грлице и умири се, не ће проћи ни два сата, а ја ћу опет код тебе бити . . . Да не будеш сама, никад више да не будеш без мене! . . .

После тога огрну опаклију и оде, да се после два сата врати, да ме више никада не остави саму! У тузи и у несрећи постане човек мислиоц . . . И ја сам почела мислити: мишљах о прошлости, па од оне разорене зграде стварала сам себи у мислима будућност; али је ли ико од гробничких плоча зидао палате, у које ће веселе госте и пријатеље дочекивати? . . . А моја прошлост? . . . Све сами црни грбови! . . . Тужна је то грађа за будући живот једног сирочета! . . . Па кад сам у мислима довршила те моје црне дворове, онда сам се мислила кога ћу да сместим у те големе тавне сводове? . . . Зар моју љубав? и њега мога љубавника? . . .

Тако сам у мислима и заспала; санови ми беху још ужаснији него јава: идем ја кроз кикиндске улице, у врлиду носим све најлепше јестиво што ми га је оне несрећне ноћи Алекса донео, а за мном јуре све нека гладна и изнурена лица, и као пружају руке да ми на силу поотимају храну коју сам као понуду мајци носила . . . Не дирајте, преклињала сам гладну гомилу, та за бога мати ми умире од глади! . . . Гладна се гомила развије, али дође онај господин у белом капуту и панаме шеширу; поглед му беше строг, лице намрштено, левом руком ме је ухватио за раме а десном је из мога крила бацао јестиво:

— Нема леба, ни за тебе ни за твоју мајку! . . . Скапајте од глади кад сте јогунице! . . . И он се примаче да ме опет пољуби . . . Ја сам се отргла од њега, и бегала сам, јурећи тако кроз соваке и свакајући преко шанчева, оставим Кикинду за собом, а сан ме пренесе на галатско поље . . . Лугала сам по тој пустој опрљеној равници, тражећи макар и капку воде, да само повасим осушене уснице, али нигде ни капке, и ја малксала падох под једну јеведру, где пастири зми од северних ветрова заклањају овце;

мислила сам умрећу, али ми у томе часу притрча од некуда Алекса:

— Грлице шта ти је? питаше ме тужно осмејкујући се.

— Воде! . . . Само једну кап воде! . . .

Он се маши руком у недра, извади један мали судић, чуднога изгледа, ја онаки никад нисам видила, само то један пут у сну . . . Форма му беше као у они колачића што се на вашарима продају, а представљају срце човечије, само не беше шарен него чисто црвен као да је у крви умочен . . . Он ми га дркћућом руком додаде.

— Узми, напиј се грлице, вода је мало врућа, а није ни чудо, та двадесет је година, како је у недрама носим.

Ја прихватих судић и хтедох се из њега напићи, али кад сам се усницама дотакла његове течности, ја се сва стресох, беше то ватра, витријол, што ми је усна и језик опрљено.

У томе се тргох иза сна.

Сва сам се тресла као прут, а кад сам отворила очи, видила сам мога Алексу. Он се нагнуо над мојим креветом па ме љуби . . . То беху последњи пољупци.

Он беше рањен . . . Крв му је лопила из уста и из ране.

То беху крвави пољупци . . .

(Продужиће се).

ВЕРЕНИЦА.

Црта из народног живота.

Од М и л а.

(Наставак и свршетак).

IV.

Душман поче да зазира од црних слика, а особито од њихова вођа. Ибрахим посла да му Иву доведу.

— Вратите се гавази, али их не бијаше ни десети део, све их је понор прогутао . . . Србин је ћутао па се светио.

И ево и сам се Ибрахим крену. Повеле стотину гаваза, те да не преза у сну кад легне санак да борави. — На конач паде у село Иваново, код свог старог знанца неког Јање Грка.

Да ли Ибрахим сврати код њега као код старог знанца, или га што друго намами тамо?

Ибрахим истина не каза никад своје пријану, али Јања најзад опази, да се Ибрахиму омиче око за његовом ћерком, па и ако би рекао коју као знанцу, не смеде као Ибрахим аги.

Ал и јесте дивна та Гркињица млада у српскоме руву.

Кад Ибрахим дође, она га прва дочека на прагу смешећи се безазлено, али ево сада он је само погледа па уђе у одају.

А за што му се умиљава? . . . да јој се не допада са свог лица? . . . са силе или богатштине? То је она знала, ма јој опет свака речца казиваше, да му жељама гове, само рад главе оца свога, јер један миг Ибрахимов могао га је смаћи.

Па ево и сад седе крај ногу Ибрахимових, играјућ' се густим димовима што се из луле дизаху. — Ибрахиму се развуче лице кад угледа ово створење, па му срце заигра јаче, и он јој рече да седне у крај њега, те узе руком да јој глади косу.

Да ли ју је волео? А ко би знао, само кад би је пољубио у чело, вазда би му се отргао уздах из прсију . . . за што? . . . Сећаше се можда своје ћери што је скоро изгуби, јер беше у свему као Гркињица.

И сад је пољуби у чело, па му нека сета пређе лицем, а у густим димовима као да хтеде, да угуши тужне осећаје, што му се погнаше душом.

— Цуро, иди зови оца!

Она оде и после неколико тренутака врати се, а с њом и Јања.

— Је ли све у реду за оно штене?

— Јесте господару . . . ја сам га узео или управо домамио на веру прикривен је у једној кући говораше Јања са зебњом.

— Је ли доста осам гаваза?

— Са свим доста Но пре свега треба да видиш да л' спава, па онда

— Да нам не би квара нанео, је ли? — Добро, добро, ти већ знаш како треба. — Чујеш Османе, — рече Ибрахим гавазу што на његову лупу дође — жива хоћу да ми га доведете, иначе и он показа руком сабљу.

Гаваз се повлони до земље, па изађе, а за њим хтеде и Јања, али га Ибрахим задржа.

— Како домами ово штене?

— На веру, на леб и со господару рекох да ће ме Турци напасти, но да ми помогне, да ме одбрани од њих — и он се превари и — —

— И дође?!

— Превари се, јер ми дође на веру

— И ти крену вером?!

— Не господару јер му је ја и не дадо већ мој син

— Добро, добро, само гледај да га жива добијеш.

Јања изађе.

Осман узе осам гаваза, па са Јањом узе пут кроза село помрчином.

. Једва једном, рече Јања и показа у мраку Осману неку стару опалу кућу.

Као црне авети, као шакали крвожедни, на прстима се примачоше гавази прозору, из које се чуо говор.

— Још нису дошли? А? Добро, сутра ће велиш доћи?

— Тако бабо каже.

— Добро ће доћи, ма зло ће проћи — рече Иво па леже крај ватре, а с ниже њега леглоше му и два друга, по што се најуре уверише да где нема заседе

— Дакле сутра? — Чујеш деране, затвори врата па лежи, заприши ватру не могу да спавам тако, — рече Иво. Али као да не поверова дечку, већ уста сам те забрави врата.

После неколико тренутака зачу се хркање

— Осман приђе Јањи и рече: — „Ајде“.

— Још је рано, дете ће отворити врата, кад буде време.

— Прође читав сахат, кад се на вратима указа дете; даде знак оцу, а овај Осману, те се полагацко увукоше у кућу.

Иво спаваше као заклан, а и другови му, умор их беше савладао ма се опет нико не усуди да приђе Иви, јер се свак бојаше оштрице његова ножа. Осман их је могао поубијат, ал' несмеде од Ибрахима.

Један гаваз приђе те му мету замку око врата, а и осталима намакоше замке. Гаваз и нехотице повуче Иви јаче замку пре времена.

Иво осети као неки терет што хоће да га удави па се трже Кад погледа око себе — то беше тренут — он скочи, шчепа оба сребрњака у руке и опали, гаваз се свали у крви.

Одскочи натраг један корак, па викну: издаја! Умри издајице! викну бесно Иво па опали пиштољ, и — Јања сав обливен крвљу стропошта се на под.

Испод оштрице јатагана замка паде . . . Иво беше слободан.

Све то беше у тренутку.

Гавази јурнуше на њ, али двојица осетише оштрину његова ножа, па устукнуше натраг.

— Ха штене зар још живи, загрме глас Ибрахимов с поља, коме се досадило чекати, па и сам дође да види шта је.

— Ха! ту ли си крвниче, викну Иво, а очи му се засјаше као жеравице, стиште нож па јурну на Ибрахима. Гавази скочише на њ са стране те га свалише, и одма га оковаше у тешке ланце.

Ибрахим приђе, па га дупи ногом у главу, а Иво цикну, очи му закрвавише, а чедоне жиле набубреше, лице дође страшно. Хтеде да скочи, покуша снагом, али се она о тешке ланце изломи.

Иво опет паде.

— Ибрахим се одма крену, јер Иво беше његов; ма Ибрахим не заборави повести и Гркињицу младу за свој харем.

... Кад прођоше мимо Бурђеве куће, Иво уздану бољно, па викну: „С Богом оче, с богом веро...”

Лена познаде Иву, познаде га по гласу, па истрча на двор, па кад спази Иву међ душманима, она клону, ма јој се снага одма поврати, као да се нечег сети. Она уђе старцу у одају.

... Оче... оче, Иву одведоше Турци. Иву!... ћери, шта збориш?

Ох оче јесте, сад га видох, сад га проведоше. И њене се девојачке груди надимаху са боље и страха. — Али он оче мора да живи, мора само ако Бог тако хоће...

— Ако Бог хоће, рече старац нехотично, а туга му се сави око срца.

— Оче, Бог ће бити са мном, и ја ћу га избавити, ... хоћу тако ми вере што му је зададо; избавићу га или ћу с њиме умрети. Очи се у Лене засјаше чудном ватром; толико смелости и сталности беше у тим речма, у том погледу, да се старац зачуди.

— Ти?!

— Ја оче, али ми опрости што те морам за дан два оставити... а ако ти не дође ћи... онда је тражи тамо, рече Лена па погледа небо...

— Шта си наумила?

— Да га спасем или с њиме да умрем.

— Лена!

— Оче, немој ме покарати, ја нисам више дете, већ његова вереница. Он нигде никог нема, све му душман одузе, па ко би се за њ старао, ако не она коју вери пред богом, и која му се закле животом, — рече Лена а лице јој са те помисли чисто порумени; помисао да оће она себе да жртвује, и њега да спасе, учини да она осети неку особиту снагу... срећу, што јој до сада не беше позната.

— С Богом оче. Саже се и пољуби оца у руку, па се отрже из очинског загрљаја, и узе пут стенама...

Уз врлетно стење, узацком стазицом, што веругатно и тамо и амо кроз клисуру, пењаше се хитро једна женска. Кад изађе на врх стења, она дахну мало, али кад погледа у дољу, као да се сети нечег, прикупи снагу, па опет пође.

На један мах се трже, кад угледа човека иза стења, наоружана од главе до пете.

— Куда ћеш цуро, викну опорочовек, па јој се приближи.

— Побри Ивановом... Јовану.

Човек је чудно погледа. А на што?

— Води ме њему, имам с њиме важно да говорим.

— Ваљда опасност каква?

— Јесте... Само брзо, рече она, па пође узацком стазицом врху не чекајућ на вођа, као да јој време беше и сувише скупо.

Човек је стиже. Кад дођоше до отвора, он звизну па пође напред, а женска за њим.

Уђоше у пећину. Јово сеђаше у куту замисљен, а другови му у крај ватре беху полегали, те кад спазише женску, они поустајаше сви.

Јова скочи кад је спази, не могаше речи од чуда да проговори, само је узе за руку... Јово... а ће ти је Ива?... рече Лена, јер то она бијаше.

— Отишао је да спасе једну фамилију... Ма шта тебе догна амо?

— Да спасе?... а себе да убије... Јово, Иву одведоше Турци јутрос, одведе га Ибрахим са два друга...

... Јутрос?!... Иву?!... Лена, шта говориш, усплашено рече Јово.

— Да јутрос, видо кад га проведоше; али брже, брже, још га можемо избавити, — и она повуче Јована, а на лицу јој беше страх и брига.

— Сунце се већ клони, а арабаше нема, рече човек што уђе.

— Ићи ћемо за њим, рече Јово.

— А да није опасност каква, рећи ће Мркша, а сви погледаше у Лепу; нико је не познаде до Мркша; али се опет зачу шаптање.

... То је арабашина вереница... Занста га је вредна...

Ја, Мркша... Иву одведоше Турци.

— Турци?! повикаше уплашено сви.

„Смрт душману, а живот арабашини!“ — одјекну о зидине. Сваком закрвави око, сваком рука стиште нож, и пригрли пушке мале, баш као мајка одојче; зачу се шкргут зуба.

Заклеше се или умрети, или Иву избавити бојжом помоћу!

Лена и ако задркта од тих дивљачних лица, од тих ужасних погледа, ипак јој беше тако топло око срца, јер то беху људи њена вереница, који се спремише да га избаве.

Јово узе кабаницу, пребаци је преко леђа; па узе Лепу за руку и изађе из пећине, а дружина сва за њим; сем двоје троје што остане, да пећину чувају.

V.

Душман чисто дахну, кад чу да је Иво уваћен; а Ибрахим хтеде да угове силном Сулејману, који му толико часа зададе, те нареди да се баца у тавницу. Не изрече му као обично одмах смртну пресуду, а ко знаде за што?

— Кад проведоше Иву, Сулејману се допаде оно мушко држање, онај смеон и бистар поглед, па зовну Ибрахима, и рече му, да понуди Иву да буде њихов човек... Ма Иво одговори презриво, да не ће кренут вером, за сва турска блага и уживања; ... то увреди понос господара, и Сулејман му изрече пресуду.

— Ево већ два дана како је Иво у тавници клетој, као у каквом гробу; наслонен на тврди хладни камен, а окован тешким ланцима. Црна тама, студ, и мемла са камена обрваше му снагу, а љуто гвожђе доврши што клета тавница не могаше.

Друга ноћца како Иван не трену, други пут како чује, где мујезин пева на јацију, и позива правоверне на молитву; па му се учини као глас сове, што трза иза сна тичице мале... Чу, па му се учини да чује глас умирућег... Помисли на своје другове, заборави на муке, на све, па крену снагом, али се она искрха о тешке ланце, он уздану па се опет спусти на хладни камен.

Нипт' се не чу, до тешки кораци ноћњег стражара, што испред Иванове тавнице горе доле ода.

— Ибрахим ме се и сада боји, рече он па се горко насмеја... Смакнуће ме... а моја вера?... не каза јој ни с Богом...

Уздану тешко, а мисли на минуле дане, на веру његову занеше га...

На један мах се трже. Кључ се у вратима окрете, брава зазвркта, а тешка врата на захрђалим шаркама зашкрипеше, па се отворише.

... Зар већ да ме смакне, помисли Иво, па му се срце стеже.

Стражар му приступи, и поведе га из тавнице.

Кроз црну поноћ као самртничка звона одјекнуше ланци. — Кад изађе из тавнице, причекаше га гавази. Иво их познаде па смело корачи у њихову средину, а они га са свих страна опколише.

Иви се учини да га воде управ на губилиште, ... виде целата са крвавим ханџаром, виде коц и Ибрахима, гди се слади његовим мукама, ... и већ га узеше да га натакну на коц... Иво уздану па се трже, а тешки ланци зазвекташе кроз нему тишину. У часку му мину душом грозна слика његове сестре, ... оца свога... Учини му се, да га моле да их освети, ... као да издишу, тако лако зборе „освета... освета“... и ено већ их црна смрт грли... Иво маче руку као да хтеде за нож, али љуто гвожђе само зазвекта, као да хтеде да му каже да је — роб! и он је спусти лагано...

... Стадоше, Ива подиже главу, беху већ на губишту. Тамо заста и своја два друга... приђе им, те се опроста и пољуби. — С Богом Буро, с Богом Јанко, само јуначки!

— За слободу слатко је мрети, одговорише му они ведрим лицем.

Иву одвукоше од њих.

За што их тако зором хоће да смакну, да их се душман не боји? То Ибрахим знаде.

Срце му се стеже, а крвца се следи, кад угледа пред собом три коца пободена у земљу... Сети се млађаних дана, сети се оца, сестре, веренице, па му се учини као спас; бих у том тренућу дао живот, да јој каже само: с Богом. Учини му се тек да се с њоме, растаје па јој пружи руку... Ланци зазвекташе, он погледа око себе, па виде саме душмане. На једаред очи му засјаше неком ватром, шкрипину зубима, па окрете главу.

На страни стајаше Ибрахим, сатански смешени се.

Поведоше га, и кад дође баш до коца, он погледа у небо, као да се прашта с њиме, а у очима му се засја суза па се скотрља доле. На један миг Ибрахимов, и гавази шчепаше два Иванова друга, те их ударише на коље...

Само се тежак вапај зачу, па се утиша, ни речице не рекоше, само погледаше на Иву, као да хтедоше да му кажу: С Богом, па издануше.

— Тако умире хајдук, викну Иво, па погледа смело у очи својим целатима; као да га другови научише како ваља мрети јуначки, те и заборави на смртне муке...

За што њега Ибрахим не удари одма? Хтеде ваљда да му и последњу искру снаге скрха, да га страхом умори?! да му глас мученичке смрти његових другова, смрви онај смеон поглед, оно одважно држање и на самој смрти... Али се превари.

Другови га научише како ваља мрети, и он погледа дивљачно Ибрахима, као да хтеде погледом тим да га умори... И господар живота уздркта од тог погледа, застиде се што то Иво спази, па бесно викну:

— Нек умре штене, ... на коц с њиме!

— Двојица га подигоше, већ је над коцем...

... Кроз расвјаток зорин засвираше на губишту танад самртничку песму на се ућуташе.

Оба гаваза падоше а Иво поред њих клече...

Јово!... Побратиме!... Иво!...

Двадесет ножева засјаше се у рукама хајдучким . . .

Гавази се поваљаше у крви.

Иво беше слободан.

Један младих протури се до Иве, расече

човек, који хтеде да упропасти народ, који га позва на побуну, а не беше спреман за очајнички и крвав рат.

. . . . ХаџиПродан измаче на реч српског вођа . . . али његова мисао о слободи раз-

Његова реч беше залога за мир клетом Сулејману, али ју он чешће погази. Вођ се мораде поклонити сили, ал' у срцу му беше само једна жеља, једна мета и мисао: „слобода.“ —

Слика из *Ишалије*: Улазак у плаву пећину.

му замке од конопаца, па му даде у руке нож и малу пушку.

Иво познаде своју вереницу заборави на опасност, па је притиште на груди, али му се она оте и викну: „напред!“

VI.

Србину догорча живот са тешке муке, ма се онет поузда на вођа свога. Али се нађе

дражи душмана, само га изазва да јој убије и искру свести о бољем животу . . . о другом господару, ван падише! . . .

. . . . Тек сад наста влање, мучење и черечење бољих и бољих људи. Душман хтеде да повади раји зубе, па да се уједа не боји...

Да не би вођа у ког се Србин поузда, млога и млога би мајка проплакала, али он стотинама живот спасе . . .

— Од свега што Србину заостаде, беше гдекоји скривени манастир, што му послужи да се Богу помоли, те да у тихој молитви нађе ојађеној души лека; укрепљен вером и надом у Бога, да ће се он једном и на њих смиловати.

— Између грдних клисура, што стоје од векова, као да пазе на ово место, као да га скривају да га душман не скврни, лежи мала

црквица, свуд обрасла маховином; а мала вратанца кажу ти колико је векова, како се Србин у њој Богу моли.

Бледа светлост што слази с трула, чисто човека опомиње на неку вишу силу.

— Народ се силан слегао да се помоли Богу, да укрепи душу вером и надом; саго главу, па се смерно клања пред Спасом, а седи свештеник чати молитвицу.

У једном углу мале црквице поред болног старца, што дође да се помоли Спасу, да га окрени, седи бледо увело девојче, лепо као анђелак мали; а онај тужан израз, она ватра угашена у очима што још тиња, па она свиона косица, од које се гдекоји прамичак подкрао, те јој се разасуо по лицу — тако те потреса, а опет тако ти је топло око срца кад те погледа, е би дао век за један поглед.

— Већ се сврши молитва; и седи свештеник одпева „вјечнаја памјат“ својој браћи, што падоше од крвничког ножа; а народ прихвати после тихе молитве: „Господи помилуј.“

Народ погледа на седа старца у углу црквице, па се помоли за њ Богу, а и за оно младо девојче; јер то беше вереница Иве арабаше, који многима добра учини, а млоге и од смрти избави.

На један мах погнуте главе уздигоше се, али сваком срце задркта . . . све претрну од страха.

На вратима стајао је душман, црна онаљена лица, дуге црне браде, и севајућим очима; у рукама држао је голу сабљу, знак смрти.

Кроз народ као муња пролете име: „Ибрахим.“

Ибрахим викну на гавазе.

Прву крвцу проли Ибрахим на 80-годишњем старцу, па онда јурну напред.

— Ха! неверна паштади, тако ли се служи падиши? Загрми глас Ибрахимов.

Први пут напоји се мала црквица српском крвљу.

Седи свештеник пребледе, а са задркталих усана извиј му се „Господи спаси нас.“

Народ прихвати: „Спаси нас . . .“

Ибрахим смотри нешто, те се упути углу црквице, и стаде испред Лене; а црте му се на лицу изменише; чисто поста благ. Помисао на уживања, занеше страсног Турчина, и он се маши Лене.

— Натраг! Туре, викну она; вереница Иве арабаше пре ће пасти, него дати да се рука звера ње дотакне.

Ибрахим се трже од тог имена.

У рукама Лениним засја се нож; а Ибрахим хтеде лукаво да јој га отме.

— Натраг! викну, па подиже нож; али осети како јој рука клону, а крвца кроз расечену кошуљу цикну на поље; — она счена нож у леву руку.

У том тренућу зачу се на двору пуцањ . . .

Иво арабаша! . . . Иво! . . . зачу се, Ибрахим излете на поље, ма дотле хајдуци потискоше гавазе црквици; и тек сада наста гроктање малих пушака, и циктање ножева.

На двору се зачу: Алах, алах! . . . а убрзо и: Аман, аман! . . . и Ибрахим се намени да бега, он се са неколико њих само спасе.

На двору се не чу ништа више, до неки потмули жагор и као ропањање и издисање . . .

Човек сав испрескан крвљу, уђе унутра, али без оружја; ма ипак поглед му беше заповеднички и смеон.

То је Иво арабаша. — Народ иде за њим, јер је душман побједен.

Иво се прекрсти, очита малу молитву, па целива иконицу, спусти талир у тас, па рече:

— Благослови оче!

— Од Бога да си благословен сине! . . . Иво га пољуби у руку, па онда приђе Лепи, и с њом заједно клече поред болног старца.

— Оче, дај нам благослова!

— Да сте благословени децо моја, рече стари, па их обоје пољуби.

Лена погледа на Иву, нека сета пролети јој преко лица и она рече:

Иво, заклела сам се Богом-спасом, да ћу ти тек онда бити љуба, кад будеш слободан, заједно са својом браћом. Не терај ме да газим заклетве.

Иво уста, приђе олтару, шаптахше тиху молитву, пољуби иконицу, и опет остави мало пара црквици; па се онда приближи старцу.

— С Богом оче! . . . с Богом веро! . . . глас узе да му дркти, нешто му се свали на срце као тежак камен

— Немој плакати веро, ако Бог да, видимо се, ако не овде . . . а оно . . . и он загрца, па само показа руком на небо.

. Иво! кунем ти се Богом, да ћу те до смрти љубити, а ако паднеш плач је угуши и она му паде на груди „онда ћу бити вереница Иве арабаше“ . . .

С Богом рече Иво, притиште јој врео пољубац на чело, пољуби старца у руку, па изађе на двор

— С Богом Иво — рече Лена па клече крај оца, шаптахше тиху молитву, да га Бог сачува испред душмана.

VII.

— — — — — Народ устаде

Милош га поведе у бој.

— Закликта народ, занева бојну песму, па наже за својим вођом.

. Место мртве тишине, коју чешће поремети писка и јавк, сад се разлеже песма веселих чета, итајући своје вођи на сусрет, да га поздрави као вођа као избавиоца, па да полети у крвави бој

Иван и сам са својом дружином пође своје вођи на сусрет. Милош знађаше за њ одавна, па га прими једној чети као вођа.

И стари Турђе хтеде у бој, али га слабост беше са свим обрвала.

А њи му беше све бљећа лица, од када се растаде са Ивом. Старац то примети, па јој једном рече: „А што си сада невесела, када ће Иво као слободан скоро доћи?“

Она не одговори ништа, ману главом само, па га погледа; а старац примети тугу што јој се полако савијаше око срца; не рече јој ни речи, већ узе да јој се свиленом косом игра.

VIII.

— — — — — И прође већ толико времена од тог доба, а Лена биђаше све бљећа и слабија. Старац би чешће приметно, да су јој очи исплакване, па је ћутао а и тешно ју је. Али и њему самом веселе речи не пођаше са срца, а осмеј биђаше усилен; и сам неки терет осеђаше.

. И већ се враћају чете с бојишта.

Србин је под Милошем победно.

. Веселе песме разлежу се на све стране, а чета за четом иде весело.

Колко и колко чета прођаше, а Иве још нема!

Лена би села на малу вратницу, па гледала како чете весело пролазе.

„Ох! да ли ће и мој Иво скоро доћи“, рекла би, кад би која чета прошла, и тад би јој увек срце занграло вељом радошћу; али би је до час опет понала сета.

— — — — — Ето иде једна чета, прах се за њом диже, али као да је мртва, јер се само топот коња, и звек оружја чује Нигди листа, нигди цветка да се је који закитно, сваки погао главу па иде

Напред језди коњаник сав у црно, а и коњ му је црном чохом увијен.

У средини на голим пушкама лежао је вођ ове чете, али — мртав!

Дођаше до куће па стадоше.

Лена познаде чету, па притрча да упита вођа за Иву, ма кад спази мртваца, она врину, па паде на земљу

* * *

У маленом манастиру пред иконом Спаса, клечи бледо и увело женско чељаде, умотано дугом црном мантијом; шаптахше тиху молитву.

Да ли је грешница тешка, или се за неког Богу моли?!

Народ је ћутао, штовао ју је као своју светињу; и кад год би је погледао, туга би му обузела срце, сетно би се вођа Иве

То беше вереница Иве арабаше.

Манастири и цркве у Херцеговини.

Написао Вук Врчевић.

VI.

Владика, свештенство и народ.

Ја мислим да је многим познато, да сваки цариградски патријарх, по смрти предшественика му, кад добије од Султана ферман, треба му хиљадама златни дуката у име установљеног ресума (такса) платити; а зна се и то, ово царство и господство не допада трећег осим каквог митрополита грчког али бугарског, а најприје од ове двојице онога, ко да више Султановићима, у чијој руци наименовање стоји.

Риједки су они патријарси, који су кадри Султану платити од једном преписану таксу, него се обвеже плаћати у три рока, т. ј. одма први дио, други друге, а трећи треће године, а и да би имао све од једном да плати, опет каже да нема из два узрока: прво што се боји да кроз три године не би умр'о, а друго: што остави новце код каква трговца на добит. Овако су ми казали.

Патријарх дакле има тевтер од свију епархија, које су у турском европејском царству источне цркве, и колико је у којој домова. Кад умре који од владика у његовој патријаршији, и кад се почне тражити кога ће на упразњену епархију за владика или митрополита намјестити, на стотине му се архимандрита са свију страна пријаве с молбе-ницом и с обећањем, више новаца него је први усопши владика платио. Многи пак лично отиду у Цариград, те се устмено замоле патријарху, а богме све у залуду, ако и његовим придружницима кола не подмаже.

Наравно је, да и патријарх сад свој интерес гледа, и да од нови владика наплати оно што је Султану за ферман платио. Но за прекратити ријеч, казати ћу, да патријарху вазда онамо срце потегне, који му од кандидата највише новаца обећа, рукоположи га у упразњену

епархију са обичном синђилиом, и царском бујрунгом, и ову последњу мора садразам (велики везир) потврдити.

У случају да владика није имао, да му све новце од једном исплати, учини патриарху ново писмо с обвезањем, да ће му и остатак најдаље кроз три године исплатити.

Што гођ патриарх плати за царски ферман више од првији, само се по себи разумије, да и он по владикама саразмијерно осиеца, а следователно ови последњи сви на повјерени му народ без да му се у наплаћивању ни патриарх, ни мутесариф паша (говернер оне епархије) смије мијешати, јер тако стоји у царскоме ферману и у патријаршеској синђелији. Дакле сваки владика или митрополит, кад дође у своју епархију, сазове сво свештенство и каже им, колико ће од народа наплаћивати, а свештенство је пак дужно наплаћивати сваки у својој парохији и владици послати, или справно доравити кад по епархији визиту прави.

До овога данашњег митрополита Прокопије (родом Бугар) сви су пред њим херцеговачке владике по својој вољи осиецали годишњу плату у договору херцеговачког паше од пет најмање, а шест највише хиљада фјорина, које би они после раздијелили најприје по окружијама, па по кнежинама, а кнезови по селима, држећи се броја христјански домова сваког дотичног окружија (кајмекамата и мудирлука). Ови последњи добију од мостарског мутесариф паше тефтер, по колико ће која кнежина плаћати, с наредбом, да у случају не би могао који од кнезова наплатити забиљежену своту новаца, мора дати кнезу зафтије (ћендарме) да под силом наплаћује. — „Што је попово, нек је готово.“*)

Ови данашњи митрополит Прокопије (којему се може рећи, да је од свију дојакосњи и у свему најбољи) прима од сваке поједине куће по 7 гр. и 28 пара, које чини по 74 новч. аустр. вред., и по увјеравању неки калуђера и попова износи му околу 700 фјорина.

Осим овога наплаћује од дотичних свештеника за свако вјенчање по 10 гр. или фјорин аустр. вредн., а од попова за рукоположење од 10—15, а највише 20 дуката.

Ови данашњи митрополит рекох да је бољи од његови предшественника за то, што је увео старински обичај првобитни владика Херцеговаца, те сваке године к јесени обидује своју епархију по свим манастирима и главним варошима, опћинама и кнежинама, о собстве-

ном трошку, што први митрополити нијесу радили. Он подпомагава на много страна школе и учитеље, брани свештенство од турски зулумћара, па се зна и то, да је многе цркве уз мимогред по сиромашним селима мукте освештао, а ако му је село што дало од своје драге воље примио је.

Прве владике узимали су узакоњену таксу за свако поповско рукоположење по 20 дуката, а ови садашњи узимље ако му ко и мање преда, одбијајући на очевидну сиромаштину куће новог попа.

Владика нити смије од народа, нити може узети једноме попу инорију а дати је другоме, а још мање манастиру, укинути манастиру па је дати мирскоме свештенику, већ само онда, кад би по нешто велико црквеном закону преступно, па би га владика под епитимиом изложио и у манастир послао да епитимију сврши, а међу тим повјери парохију или ближњему попу или манастирскоме калуђеру.

У владичиној власти није ни повисити ни понизити обични старински бир, ни све друго што је измеђ свештенства и народа узакоњено.

Владика је дужан за свако поднешено му сумнително вјенчање рјешити степен сродства, јер свештеници не ће никако да вјенчају што није у законом преписано сродство по крви од осам степена, а владика никако не ће да дозволи брак, који спада ниже од шест степена, а и то не вазда, него ако му душевно не докажу главне и врло риједке узроке, који принуђавају момка и његојку, да се вјенчају, а особито кад се не би могло без крвопролића мимоићи.

Владика од свога годишњег прихода троши, осим за његову храну и одећу:

1. За кућу у којој живи.
2. За ђакон (плату и храну).
3. За два—три момка послушника.
4. За куvara и кафицију.
5. За храну три коња.

6. Све путне трошкове кад обиђује епархију, а обћина ће дође на конач дужна је приправити му храну као и његовим момцима.

7. Милостињу сваке неђеље сиромасима пред црквом и кад му пред коначом дођу.

8. Дочекује у кући и на трпези све калуђере и попове, који к њему за какав важни народни посао дођу.

Попови и калуђери кад гођ у Мостар за какав посао отиду, или кад владика у њихову парохију дође, имају и дан данас обичај, вазда пред њим метанисати, у руку пољубити и рећи: Владико свети благослови! а овако исто сви поједини људи који к њему за који му драго посао пођу.

Ђе гођ владика у народу дође, народ га с највећом бојазљивости дочека. Сваки у руку па у скут од доламе пољуби; а допане ред којег кнеза или ста-

рјешину сеоцког, да ш њим што збори, али на питање одговори, вазда ћему наставити ријеч: Владико свети! а то из неког особеног страхопочитовања, јер га народ сматра као намјестника Христова, а не другчије.

Кад дође владика у коју парохију, сваки они, ко је кадар платити, најрадије и с највећом вјером зовне га, да му у кући закрсти водицу, и премда досадашње владике нијесу забиљежили цијену овој молитви, тако ни садашњи, него прими колико му домаћин дарује, и то најмање дукат, а ко нема да плати, неусуђује звати га, за то, што овдашњи попови и калуђери непосредствено докажу, да пише: „неплаћена свештенику молитва, враћа се у њедра онога, који се Богу молио“, а осим овога, сваки с реда зна народну пословицу: „празна чаша, молитве нема“ т. ј. ни прости људи не напијају при трпези у домаћиново здравље празном чашом, но треба да у њој има вина.

Домаћин оне куће, у којој владика закрсти водицу, или преноћи, радује се доклен је жив и спрамо други сељана понеси, и што гођ у кући потроши, не жали, колико ни о крсноме имену, или о Божићу, но тврдо и стално вјерује, да ће му владичин благослов у свему самоседмо намирити и сваки напредак у свему бити.

У Херцеговини свака кнежина има обичај да сваке године носи литију, коју они зову „носити крсте“ на околу свега села и преко поља, ће су дужни доћи сви попови (и калуђери, ако их у оној кнежини има) оне кнежине, и сваки собом да донијети одежде и све друго, као да ће служити летурђију.

За овакове свечаности народне, обично су забиљежени и управ узакоњени дани трећи дан по Васкресенију, у неђељу Томину, Ђурђевдан или Марковдан, а по неким кнежинама на Спасовдан или Троициндан.

Сав народ без разлике спола (осим његојака) и сва ђеца која су кадра за крстом ходити, скупе се пред уроченом црквом, ће се најприје служи летурђија, па одма по летурђији крену.

Најприје ђеца, све два и два заједно, који носе неколико црквени икона, и све непрестано вичу: амин! За ђецом попови и калуђери, носећи (неки и неки) јеванђеље, а сваки крст мали у руци, и у путу читају некакве молитве, између који: „Господи, Господи! призри с небеса и посјети виноград сеј јего же насади десница твоја“, другу: Спаси Господи људи твоја и т. д. но никад не пријевају „Императора нашего“, но: „православним христјаном нашим.“ За поповима иду људи (све два и два) под оружјем за пас и дугачку пушку о рамену, а један између људи носи црквени барјак (црљено поље а у средини пришвен од бијелог платна крст) и сваки са својим другом иза свега гласа пјевају: Господи помилуј!

*) Што Херцеговина не може имати свога домородца за владика, тому је главни узрок — на народну жалост — што је после херцеговачког народњег владике Авксентије (околу 1770.) поднабула под цариградску патриаршију као и све остале, па доклен је патријарх Грк али Бугар мучно ће икад али никад Херцеговца допасти.

Најпотле све жене, које не пјевају као људи на глас, него толико колико може једна другу чути, непрестано говоре: „Господи помилуј.“

Од кад скрај цркве крену, па доклен се опет на исто мјесто врате, морају се прочитати, од свију свештеника редом, сви 12 васкрсни јеванђелија, починувши на толико мјеста као н. пр. на какву воду, или у лад испод каквог дрвета. Кад се које од речени јеванђелија чита, сваки пут од људи по неколико пушака изметне.

Бе гођ је који боник — био мушки, био женски — у оној кнежини, те дуго болује од којему драго болести, фамиља га снесе испод свога села, кудијеће крсти проћи, и лежу га у попријеко на узнак на сред пута, и прекрију струком са врх главе до врх нога. Кад народ наљезе, сваки је дужан преко њега прекрочити и рећи: „Бог да те изцели!“

Казали су ми, да боника за то прекрију струком, да народ не зна ко је, а особито је ли мушко али женско, и да сваки пријатељ и непријатељ једнако од чиста срца рече обичајну ријеч.

Нема тога боника, које му дај буди морално, ако не материјално, не буде боље, или нешто лакше, држећи се обнародене ријечи: „Вјера твоја спасеш тија“ и друге: „Глас народа глас сина Божија.“

Овакове бонике преко године, кад нема литије, воде кутња чељад у цркву или у манастир, па при летурђији кад се почне појати јеванђеље, поведу га, те испод јеванђелија клекне и све стоји, док се јеванђеље сврши. Свештеник је дужан, преко свакога боника пребацити петрахиљ на главу.

Кад калуђер или поп, изиђе из олтарна на велики вход, и пошто сврши на сред цркве све оно, што је имао рећи, кад се окрене нађе боника, ће попријеко назнак лежи пред царске двери, те и он исто — као што сам на више казао — прекрочи, но не може да му вишенапоменути ријеч рече, за то, што у они мах у себи чита преписану молитву „благобразни Јосиф с дрвета снем пречистоје шјело твоје“ и т. д.

Ако се игђе у иностране крајеве наш прости народ у души боји свештеничке клетве, а особито стари калуђера, заиста над херцеговачким у вјећој мјери не стрепи, а при том свештенички благослов тако му срце и душу ублажи, да му се чини, долеће ће му у кући свака срећа и напредак.

Кроз ове десетак година мојега живовања у Херцеговини, никад чуо нијесам ни једнога свештеника у цркви, да проповиједа, премда би их било неколицина за проповјед способни. Колико се мени чини, тому је главни узрок, што се херцеговачки народ (изузимајући Мостар) никад преко године не сакупља у цркви неђељама и празницима, осим на Божић и на Ускрсење, и премда се на оба ова празника свуда сврши летурђија прије

но сване, опет народ не би чекао свештеника да проповиједа за то, што сваки једва чека да се божја служба сврши, а дома га чека омрсак, после дугог и најстрожијег поста.

Истина је, да народ драговољно владици плаћа годишњи порез, а мени се чини да би још оволико радосније плаћао, кад би им домаћи Херцеговац владика био, за то, што би и народ њега, и он народ могли разумјети, али на народну жалост, по смрти последњег доморођеног владике Авксентије, задовољава се и с грчким и бугарским владикама.

Но, нек ми се допушти да нешто докажем, што народ о овим иностраним владикама приповиједа за доказати колико, и шта херцеговачке владике србски знаду:

а) Некакав Бугарин владика хтео је да он вазда говори у цркви „*Спаси Боже људи твоја и благослови достојаније твоје*“ и т. д., али ево како је он ову молитву читао: „*Спаси Бого луде твоје*“ и т. д.

б) Како су се Дрињаци били нешто поинатили једне године са својим попом, па га више не хтели, него изабери једно момче, које није никад ни буква видео, а камо ли што из њега научио, те шњим неколико старјешина к владци у Мостар, да им га запопи, носећи му толико новаца, колико од два рукоположена попа узима. Кажу владици преко његова ђакона, за што су дошли и колико му новаца носе, а он им од прве ријечи каже: шјутра ћемо ако Бог да! При вечери рече ђакон владици грчки: Ма деспот ефендија! како ћете рукоположити једнога, који не зна ни читати, ни писати, ако Бога знате? А владика му одговори смијући се: „Будала! бори ви Херцеговина ће он вен кесари“, које значи: „лудове! у Херцеговини, може поднијет и без икакве науке.“ Богу хвала, од неколико година не долазе више овамо владике, који би овако казали!

По главним варошима Херцеговине, као што су Мостар, Требиње, Фоча, Таслица, Пријепоље и Столац, и дан данашњи имутњи трговци обичавају у својој педесетој години ходити (овамо веле: на ђабу) у Јерусалим, на поклонење Христовога гроба, као што Турци иду у Меку к Мухамедову, и онамо велик прилог сваки носи колико који може.

Тек што из дома за Јерусалим крене, већ запушти браду, и до његове је смрти носи, а кад се врати, сваки га Христјанин и Турчин зове „ација!“ н. пр. Аци Јово, аци Петар и т. д. По што ациом постане, никаква друга посла не извршује, осим што на сваку црквену службу иде, носи вазда у руци бројанице, и као најпримјернији калуђер поступа у највећем народњем штовању.

По свим црквама народа нашега овије крајева, свуда сам једнако слушао да се поје — кад је Василина летурђија — они припјев којег појач одма настави

по „и *всјех и всја*“, не баш онако као по Боки и по Далмацији, него ево како:

„*Небом јавленаго Христовога шајника свјештеника пресвјешла, иже од кесари кападокинскија страни свешто сијашелнују звјезду Василија великаго вси ијеснено да восхвалим.*“

Многи су ме увјеравали, да су овако налазили у старим штампаним и рукописним Србуљама, а да они припјев, те се поје по Далмацији, није право српско, но преиначено и скраћено од руски богословаца по калупу њиовог старог славјанског језика. Је ли ово овако, и ко има право, нека данашњи учени црквењаки суде.

Никаква женска глава преко 6. година не смије у црквени олтар ујести, а тако исто ни ниједан чојек ожењени, осим само они привремени црквени титор, (којег овђе зову „клицара“, а по Боки Которској „прокарадур.“)

Кад после 40. дана дође жена родиља у цркву, да јој свештеник прочита на вратима молитву, и да је с ђететом уведе у цркву, ако је мушко дијете, прими га свештеник на руке и пронесе га на около свете трапезе, а ако је женско, само га донесе до престолне иконе, читавши „*ниње одиушшајеш раба твојега владико по глаголу твојему*“ и т. д., па дијете поврати матери.

Многи попови и калуђери по Херцеговини, нијесу ни чули, а камо ли да знаду седам смртни грјехова, а још мање прости народ; а кад би их и знали пријед би у све седам угазили, но премрсити уз који од четворо годишњи поста, али петак и сриједу.

Херцеговац (а исто тако и Црногорац) волио би убити чојека — без разлике вјероисповједања — па и све друге шест грјехова учинити, него се омрсити, и (они веле) лутор се назвати*).

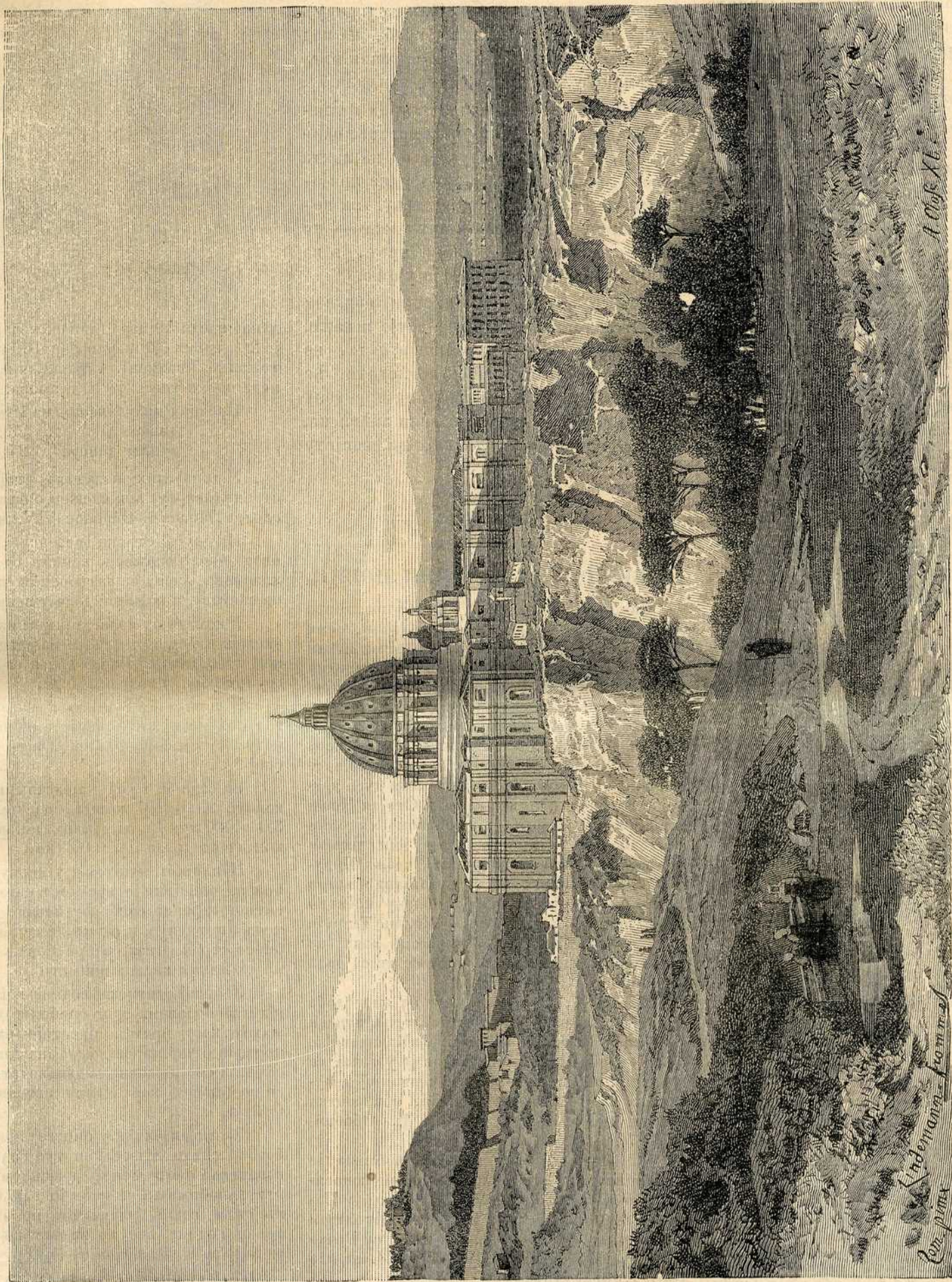
Нигђе народ тако строго не пости, као у Херцеговини и Црној Гори, као и свуда по селима Боке Которске, а томе су три главна узрока: а) што мисли, ако премрси, изгубио је дио милости божје, а образ пред људма; б) што он никад у кући не вари мећа, нити га се кад најједе осим на Божић, на крено име и на свадбу, него сува хљеба и воде, ћеко присмочи и мало сира, или свари кртоле али купуса, па за то и пости не само кад се пости, него и кад се мрси; и в) најочигледнија простота и права глупост, јер га и његов исповједник не пита, што је сгрјешлио друго, но само: да нијеси премрсио уз четворо поста, али петак и сриједу?

*) По Херцеговини, и по Црној Гори, пости народ сматра лутерански и турски закон њима најпротивнији. Ко премрси у постни дан, зову га: Луторе један! а ко не иде у цркву, или се не моли Богу као народ, зову га: „Пексијану један!“ т. ј. Турчине! (сва је прилика Мусулмана из Персије, (?) а ко носи талијанске гаће зову га: Лацмане!

Из ови наведени узрока, не ће никакав болесник, па ни жена родиља премрсити у постне дане, но би воли умријети, као што сам се ја исти о

Осим црквом установљени постова, има много побожни стараца и старица, који посте читаву неђељу дана пред Аранђелов дан, пред Савин дан, и пред задушну

Озамо се народ причешћује само на годину, и то вазда уз часни пост. Дијете се не ће причестити прије, него наврши своји осам или највише десет година

Слика из Италије: Петрова црква у Риму.

овоме више пута увјерио о познати ми овђе чељади који су умрли, а не шћели се омрсити. Народ вели: „да је свакоме при рођењу суђено, колико ће који живјети“, и: „нема смрти без суђена дана.“

VI

суботу. Овако је постила и моја покојна матер у Рисну, све до њезине смрти, намјенивши Аранђелову неђељу за њену душу, Савину за здравље њезине ђеце, а задушну, за душу њезини родитеља.

Ђевојке удадбенице, обично се причешћују уз часни пост на Лазареву суботу (у очи Цвијети), и кад се оне причешћују мушки они дан не смије ни један, јер се ово зна да је ђевојачки дан, јер друго

никад преко године не долазе у цркву. — По причапој, кад свештеник изиде са светим путиром и причешћем на царске двери, и по што рече: „со страхом божијим и с вјероју приступише“, сви причесници при туне, прво мушки, па женски, пуштавајући вазда млађи старијега пред собом, поим рече: клекните сви, и говорите оно, што ја говорим: „вјерују господи и исповједују“ и т. д. па иза ове одма настави другу: „вечери твојеја шајнија, днес сине божи причасника мја прими“ и т. д. Два ћака са стране двери држе од путијера покровца испод браде и путира свакога причасника, да не би освећена честица на тле панула, а трећи свакоме по што се причести, дава по једну нафору.

Ко гођ од средовијечни људи или жена отиде на летурђију, у којој му драго цркви, не ће ни воде у јутру попити, колико ни оно јутро, кад се мисли причестити, него чека нафору, и многи понесу дома по двије—три у крај од фацулета завјене, да их шјутри дан даде на штесрца кутвој чељади, који нијесу могли поћи к цркви.

Највише се народ сакупља по манастирима о Богојављењу, кад се закршћа водица. И на ови дан, сваки ће побожни чекати, без да ће и воде пити, док приспије ађназма, па да од ње пије.*)

По свршетку летурђије, водица се закршћа, па кад се закрести водица, најприје људи, па мушка ћеца, па најотле жене пристунају, те из једне чаше пију по мало ађназме у три одушке, за знак светог тројства; а док се народ обреди, све ћаци поју тропар празника: „Во јордане крештајушшу сја“, и т. д.

Сваки домаћин донесе собом по једну малу цаклену бочицу, те је напуни освећене воде, понесе је кући и објеси под иконом — ако је има — коју рани у кући све до другог водокршћа, и држи је с највећим страхопоштовањем.

Народ држи за то ову ађназму преко све године, да се у вријеме нужде бонач шњоме причести, ако не би могао приспјети свештеник, а друго, да би се дијете слабо родило, па да не би без крета умрло, то га с ађназмом поштрапћу, нађенуши вазда мушкоме име „Јован“, а женскоме „Марија.“

Сви путници или радници, кад у јутру помоли сунце, први ће оставити своју радњу, а последњи зауставити се, па окрене се к сунцу, скине капу, прекрсти се и рече: „Сунце на исток, а јаки Бог на помоћ.“

Умре ли у једном селу или вароши чојек или жена, нема тога чељадета који може ходити, (само мушки, а никад женски) да не ће мрца од куће до гроба попатити и пред црквом чекати, све до-

клен га укопају, па сваки рече: Бог ти душу помиловао! У свему путу, све чојек чојека измењује, носећи мрца у носила, којег овђен зову „мртвачки одар“, тако, да свакога по мало допане носити га.

Отац сина, син оца, брат брата, (или ако ови нема два најближа у роду), дужан је мрца положити у гроб, па кад га положи и изиђу, онда свештеник прелије мрца уљем из црквеног кандила.

Нигђе овамо не копају мрца у сандуку, но вазда у ланцуну замотана, озидавши два са стране дувара од по лакта висока, па преко њи и мрца удре пријеклопнице (плоче), а онда земљу, па велику плочу врх земље, а врх главе — ко може потрошити — камени крст, и на њему запишу, ко је и кад је умрло.

Мртвац је сваки укопан образом спрамо истока, јер народ вјерује и каже, да ће сваки на дан страшнога суда, из гроба устанути и у исток погледати, ће ће виђети Исуса Христа, ће на престолу шједи, и около њега сва сила анђелска, херувимска и серафимска, да свијету суди.

(Свршиће се).

Нови српски сребрни новци.

Све до најновијег доба није се позитивно знало, да ли су стари српски владоци, осим бакарног и сребрног новца, и златан новац ковали. Пре кратког времена издао је вредни археолог и нумизматичар проф. Сима Љубић у Загребу своје ваљано дело: Опис југославенских новца, у коме је осим осталог обелоданио и један златан српски новац цара Уроша, који се налази у збирци надвојводе Сигмунда у Бечу. Не прође за тим дуго времена, а чувени наш књижевник Стојан Новаковић изнесе на јавност у српском Revue des deux mondes — у „Отаџбини“ још четири до сад непозната златна новца, краља Милутина, цара Душана, краља Вукашина и кнеза Лазара, које је за своју збирку набавио млади српски владалац кнез Милан. Тиме је сада доказан један веома важан факт из старе српске повеснице, чему се ми од срца радујемо.

Четир је стотине година од оног доба прохујало, од како је кован последњи српски новац под Стеваном, сином Бурђа Бранковића, а ове године на Цвети, уведен је у течај, са скромним расписом министра финансије, научењака Чедомиља Мијатовића, нов српски сребрни новац кнеза Милана М. Обреновића IV.

За своју сребрну монету примила је Србија начела и определења новчане конвенције, која је 23. децембра 1865. год. у Паризу међу Францеском, Белгијом, Италијом и Швајцарском закључена и којој су Грчка (1. јануара 1869. г.) и Румунија (14. априла 1867. г.) приступиле.

Основна јединица српске сребрне новчане системе је динар. Његова је вредност 100 пара (динарског течаја). Његова финоћа, тежина и размере (димензије) оне су исте, које има франак у напред споменутих државама.

Метална смеша има на 1000 делова 835 делова чистог сребра, а 165 делова бакра. Толеранција прописане финоће је 3‰ на ниже или на више.

По закону који је 30. нов. 1873. год. у Крагујевцу вогиран, дели се српски новац на полудинаре, динаре и дупле динаре. Полу-

динар вреди 50 пара (динар. течаја), а тежак је 2½ грама. Динар вреди 100 пара пор., а тежак је 5 грамова. А дупли динар вреди 200 пара пор. а тежак је 10 грамова.

Пречник полудинара има 18 милиметара.

„ динара „ 23 „
„ дуплог динара „ 27 „

У динарских полутака стоји на једној страни (аверсу) лик кнежев с натписом у наоколо: „Милан М. Обреновић IV. кнез српски.“

На другој страни (реверсу) „50“ а испод овог „пара“ окружено венцем од лаворова и храстова листа са затвореном круном горе на саставу, а годином доле у венцу.

У комада од целог динара: на аверсу лик кнежев и т. д. као и горе; на реверсу „1“ испод тог „динар.“ Около венац са затвореном круном горе и годином доле.

У комада од 2 динара: на аверсу као и код полу- и целог динара; а на реверсу тако исто, с том само разликом што број ½ и 1. број 2 замењује.

За сада ће се од динарских полутака изковати 2,000.000 комада, од целих динара 3,000.000 ком., а од дуплих динара 1,000.000 ком. свега дакле 6,000.000 ком.

Приликом пуштања у циркулацију овог новца, побјена је вредност сада оптичућег ситног страног сребрног новца, да би се из течаја истиснуо, и одредиће се рок после којег се стран ситан сребрни новац не ће више на државним касама примати.

У првој рачунској години која дође, пошто се половина срп. сребрног новца у државну касу прими, престаје рачунање на порески и чаршијски течај на државним касама, и сво државно рачуноводство удесиће се на динаре, као једини законити течај у Србији.

За трговачки и у опште приватни саобраћај остављају се још три године, после извршења ове измене у државном рачуноводству, у којима ће се моћи још по старом чаршијском течају рачунати; но по свршетку треће године све трговачке књиге мораће се водити у динарском течају.

За олакшицу рачуна и за упутство, како се вредности из старог течаја (пореског или чаршијског) имају преобраћати у нов динарски течај, издата је нарочитим законом таблица, по којој ће се прорачунати сви рачуни, обвезнице, менице, бонови, полице, уговори, ефекти и т. д. који су по старом течају издати.

Ми овај нови сребрни новац младог владоца Милана М. Обреновића IV. поздрављамо са жељом, да унесе срећу и благостање

*) Ађназма зову исто и по Црној Гори и Боки Которској освећену водицу, која — мени се чини — спада од грчкога „агнос азма“ света вода; а мјесто „Богојављење“ зову: „водокршће.“

у Србију, и да буде што скорији претеча новом златном новцу, и златном дану ослобођења српског народа од турског јарма.

Микл Анђело Буонароти.

(Свршетак).

Један велики комад мрамора, коме је у зајед са Симон да Фијезоле хтео да даде човечији облик, лежаше више од стотину година неупотребљен, и већ сви посумњаху, да од тог мрамора неће никада ништа бити. Савет Фијоренцији учини још последњи покушај, позове више уметника, међу овима Леонарда и Буонарота, да то подухвате на себе узму. Леонардо изјави, да се тај мрамор све донде не може употребити, док се са другим комадићима не допуну; Буонароти се на против одважи и прими тај посао на себе, те отуда постаде она колосална статуа Давидова, која је доцније пред уласком у палату министарства правде смештена. На скоро за тим закључи Фијорентијска влада, да своју скупштинску дворану украси сликама извојеваним победама у биткама против Пизе, те с тога добију оба уметника посебне налоге. Леонардо је изабрао једну битку коњаника, а Буонароти је употребио онај моменат, кад је једна гомила Фијорентијских војника, који се у Арни купаху, изненада на устанак позвана. Бенвенуто Ђелини тврди, да Буонароти после тога неје ни једну слику тако израдио, која би се са тим његовим мајсторским делом сравнити могла. Папа Јулиус науми да обесмрти своје име и то највећим делом вајарске уметности онога доба. Он позове Буонарота у Рим и понуди га да изради нацрт једног надгробног споменика. После неколико месеци појави се уметник са својим цртежом, који је са лепоте и величине све познате споменике из старине превазишао. Дело је то требало да се украси с многим статуама и рељефима. Али из разних узрока одуговлачила се израда тог надгробног споменика, и тек после многих покушаја и после смрти Јулиуса, године 1545. смештен је у цркви Сан Пијетро ад Винкула у Риму. Кад је Лав Х. ступио на престо, беше његово прво подухвате преустројство цркве св. Лоренца у Фијоренцији и то у лепшем стилу. — Буонароти добије налог да иде у Фијоренцију, па да тамо по једном моделу који му је предан, води надзор над зидањем. Анђело је с неповољношћу отишао на тај посао, а због неугодних околности и само је дело споро напредовало. — За време владе тога папе Буонароти је најмање радио. После папине смрти лати се опет свог омиљеног посла око надгробног споменика Јулиуса II. са којим се и за време Хадријана VI. занимао. За време Клеменса VII. радио је на више зграда и статуа. А после за време немира, био је неко време инжињер вароши Фијоренције; но због тога што је бранио варош од Медичијера, морао је напустити Фијоренцију. У то је доба израдио слику такозвану *Леда*, која је у Францеској под Људевиком XIII. сагорена. Због повратка Медичијера, а и ради своје сигурности, морао је да напусти варош, сврне код херцега д'Есте у Ферари и ту буде врло лепо дочекан и примљен, а за тим оде у Млетке, но на скоро добије од Клеменса VII. уз опроштај и тај налог, да доврши гроб Медичијера. После смрти Клеменсове израдио је Буонароти у Риму статуе *Нила* и *Тибера*, а на капитолу је поставио споменик Марка Аврелија, у виду коњаничке статуе, која је у оно доба нађена. Кад је довршио надгробни споменик папе Јулиуса, отпочео је по налогу папе Клеменса да ради на 60 стопа високој слици на главном зиду сикстиничке капеле, која је представљала страшни суд. Под Павлом III. године 1545.

израдио је две значајне слике: обраћање апостола Павла и распетије Петрово. После смрти Сангалоса, год. 1546. примио је на себе, да руководи дозирање Петрове цркве. У то је доба почео Микл Анђело да узима у помоћ за свој рад и своје ученике, а од свију највише му је помагао његов љубимац Тиберијо Калкагни. Као старац у деведесетој години умрбо је Буонароти 17. фебр. 1564. год.; на самртном часу још опомињао и поучавао своје ученике и рођаке, који око његове самртничке постеље сакупили беху.

Папа Пио IV. смести његово тело у храму св. апостола; но по заповести Космуса ди Медичи пренесено је у Фијоренцију и сахрањено је у породичној гробници, где му је и врло крајан споменик подигнут. Буонаротијево је најстарије *иласитичко* уметничко дело једна сатирична ларфа, која се сада у Фијорентијској галерији налази. А прва је његова слика изгубљена. Даље борба Херкулеса и Тезеуса са Центаурима, један велики Херкулес (изгубљен) и два анђела, који се и данас на гробници испред олтара св. Доминика у Бољони налазе, и још многа друга дела. У ред највеличанственијих живописних слика Анђелових спадају оне слике на слемени и стражњем зиду Сикстине. У њима је представљено створење света и човека, први грех и његове последице, наиме: изгнање из раја и потоп, спасење изабраног народа и приближавање спасиоца у облику пророка и сибиле, који његово будуће појављење предсказиваху и најпосле страшни суд. Копија од овога дела налази се у краљевском музеуму у Неапуљу. У збирци баварског краља налази се васкрсење Исусово, врло дивна слика пером израђена. Цес. краљ. сликарска галерија у Бечу има такође многа дела од Буонарота. Осим горе наведених слика има још небројено много које је Буонароти израдио и које се по разним збиркама, музејима, дворovima и појединим породицама налазе. Осим његовог највећег *архитектонског* дела, а то је оно грдно кубе на св. Петровској цркви, налазе се у Риму и другим местима још многе зграде које је Буонароти сазидао.

Буонаротијев стил карактеришу две особине: величина и узвишеност. Његов вајарски и чудновати полет, његова дубока и темељна студија из анатомије, подстицаху га на колосална дела. Са њиме је достигла школа средње Италије највиши врхунац и заузела је са свим нов правца у уметничком делању. Микл Анђело Буонароти био је чувен и као песник. Његово певање беше вео хумор. Песме је његове више пута издао његов нећак, а преведене су и на немачки језик. Анђело је читавот свог века живео усамљено, затворено и никад се није женио. Уметност је назвао својом љубом, а своје рукотворине својом децом. Био је великодушан, љубазан и благ. Са Рафајилом се добро пазио, ма да према његовој слави не беше равнодушан. Његов живот описаху његови ученици Васари у „*Vita de pittori etc.*“ и Асканије Кондиви у „*Vita di Michel Angelo.*“

Карловац.

(В. слику на стр. 121.)

Карловац је град у горњој крајини, основан 1577. године од надвојводе Карла II, господара Штирске, Корушке, Крањске, Трста, Истрије и Горице.

Историја постанка овога града ова је: Земље куће хапсбуршке поделио је Фердинанд I. опоруком од 1543. године, међу своја три сина: Максимилијана, Фердинанда и Карла. Максимилијану остави осим римско-немачке царевине, доњу Аустрију, краљевину

Чешку (cum adnexis) и Угарску (такођер cum adnexis); Фердинанду: горњу Аустрију, Тирољску и земље у Швањској и на Рајни (Vorlande), а Карлу горе поменуто земље. — После очине смрти морао је Максимилијан војевати против Сигмунда Запоља и његовог заштитника Сулејмана за Угарску. У том рату помагао му је брат Карло ударајући са војском из Крањске у Босну. Сулејман плати под Сигетом главом, а Ауерсберг и Коронини (Сењанин Иво) истрају Турке из данашње горње Крајине. Овај предео био је тако пуст, да је само по где-где народа било, за то су га прозвали *desertum primium*. Цар намисли населити га јуначким српским ускоцима из пограничних српских земаља, обећавајући им слободу цркве, данка, аутономију у општини, и Бог зна шта још, само да му бране крајину од Турака. Организацију ове Крајине преда свом брату Карлу II, господару Штирске и Крањске и да му уједно наследни генералат карловачке границе. То је била и та граница, а после постаде бановачки и варајдински генералат, који су доцније с карловачким спојени. — Карло основа 1577. град Карловац као „*Reduit*“ (тврђаву) за војене операције у Босни.

Сва крајина, а наиме Сењ, Карловац, Петриња и друга места наскоро се напунише српским становаштвом. Српски ускоци су из ових нових насеобина често задиривали Турке, светећи им се за пребављања зла, те се тако изроди турски рат од 1. 91. године. Али су ускоци задиривали и суседне крајеве млетачке републике (Далмацију и острва), те ова погрети цару ратом, ако не расели усकोке са међе. Цар је имао доста невоље са Турцима и Лутеранима, па се бојао зајевнице и са Млечанима, те заповеди, да се ускоци раселе с мора. Тако отеране Србе с приморја од Сења. То прогонство употреби загребачки бискуп као *precedens*, да се Срби за то, што се не дадоше полатинити, отерају с Куле. И доста поудре на загребачком сабору закон, да се шизматични Раци прогоне из места, која су изабрана да буду градови. Прогнаше из Петриње и Карловца све Србе, а од православних остаде само по неки Грк.

Сад има Карловац (без Баније, Дубовца и Раковца) 522 куће и 5138 душа, међу којима су 3—400 православни Срби.

Варош лежи на сусицају трију река (Мрежинца са Кораном, а ова с Купом) и дели се на четворо: 1. *Град*, ограђен са бастионисаним околном, а окол са дебелим, 7 стопа високим каменним зидом; овај град ће се сад напустити. 2. *Предграђе* на северној страни града уз Купу. Оно има преко 300 душа. Овде је било некад главно место трговине, која је била знатна, док је жито ишло из Баната водом до Карловца, а одавде киријом у Реку и Сењ. Али од кад жељезнице трговини други пут дадоше, од тог доба ретко која лађа дође до Карловца. Куће су у предграђу лене, већином на једном кату, али са малом измишом све дрвене, јер дочим су баш уз град лежале, смели су их само на реверз зидаги. 3. *Дубовац* је од крајних кућа предграђа (Шрање) само 3—400 корака далеко. У њему седи римо католички парох за Дубовац, предграђе и Банију. Ту је и пивара и варошка стрељана. — 4. *Банија*, на левој обали Куне, има једно 1000 душа. Од 1850. до 1861. године била је Банија с Карловцем једно, а онда се поделише, према деоба нема смисла, јер су Банијанци карловачки грађани под истом парохијом.

У Карловцу је српско-православна општина, у граду јој велика и лепа црква св. Николе, саграђена под Јосифом II. Овде је исторично седиште горњо-карловачког српског владике, а Плашки је само фактична столица. Родољубиви Мушички, који је на

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

МЕЛК.

КРЕМС.

КРЕМС.

НАУ-МАРИН.

ДРЕНШТАЈН.

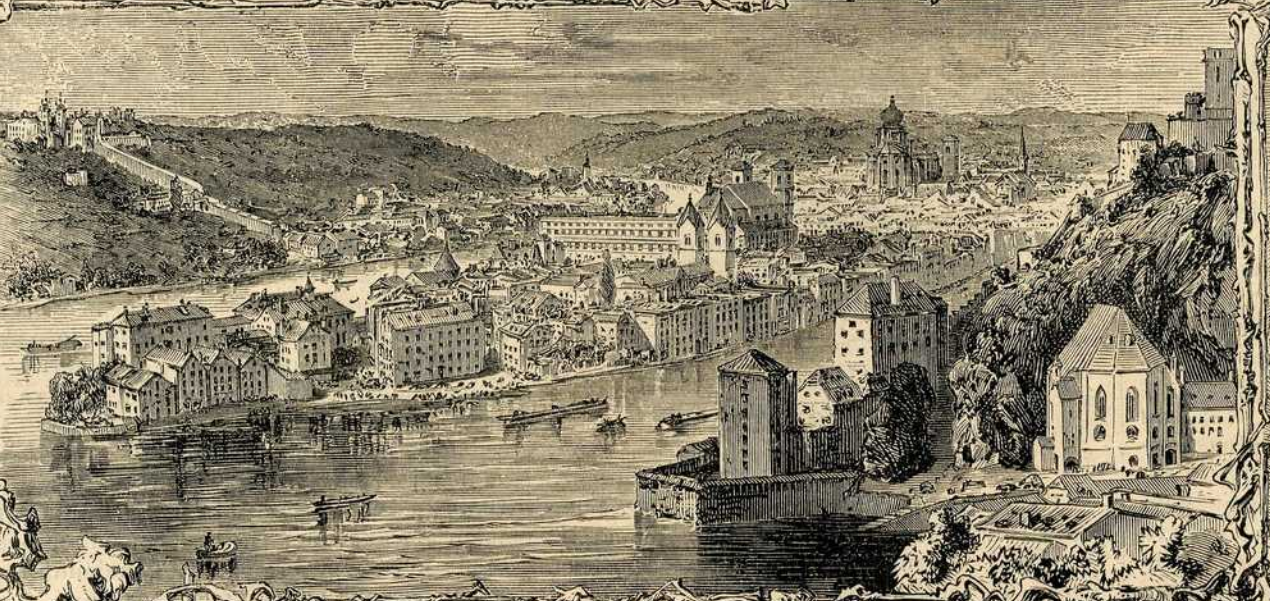
КРЕМС.

ШПИН.

КЛОСТЕРНАЈБУРГ.

ПАСАВА.

НАУХАУЗ.

д Пасаве до Беча.

Gez.v.K.C.Winkler, Lpzg.

карловачком гробљу сахрањен и коме су честити Срби Карловчани пре две године подигли надгробни споменик, купно је био, помоћу имућнијих трстанских и карловачких трговаца, једну доста лепу кућу за владичанску резиденцију, али она изгоре 1869. године, а не беше осигурана. — Римокатоличке парохије има две: у граду има францискански манастир парохију, а у осталим крајевима плебанш дубовачки. Црква има осим православне св. Николе, у граду римокатоличка парохијална црква св. Кржа, на јужном изласку из града; у предграђу дрвена, али доста лепа и велика римо-кат. црква св. Варваре, филијала дубовачке парохије; у Дубовцу осим једне мале капелице, парохијална црква св. Марије Снежне, на брегу испод старинских остатака дубовачке куле; у Банији мала капелица, а у предграђу нова чивутска синагога.

Од просветних завода ваља споменути: нижу гимназију (у граду) у францисканском манастиру, са светским професорима. До 1850. године била је то францисканска гимназија са 6 разреда; даље, велику нормалну мушку и женску и српску школу; у овој је ђакон или капелан учитељ, а здање је по најлепше у граду. У близом Ракоцу је велика реалка, а идуће јесени отвориће се и српска учитељска школа, на можда и богословија, чему је свесна и честита српска општина родољубиво и подашно руку пружила.

Карловац краше осим лепих приватних кућа, које су у новије доба укусно саграђене, више величествених јавних здања, као: маџистрат, лепа велика али занемарена кућа, касарна за 1 батаљон пешака, царска оружица (Zeughaus), здања негдашњег ђенералата, која су сад међу хрватску (пређе угарску) владу и царску милитарију подељена, и на Дубовцу болница.

Изван града на Корани и Мрежници има једно десетак лепих млинова, од којих је вредно навести: турбински млин (белгијског друштва) на Корани близу града, који меље на дан више од две стотине вагана брашна. На сутицају Коране и Мрежнице лежи млин Србина Пере Слечевина од девет витлова. Оба ова млина су веома солидна и имају велике магаци за жито.

Око Карловца се савија од Купе до Коране низак брег, преко којег воде четири добре цесте у Крајину и Приморје; од њих се Јосифова (via Josephina), што води у Сењ, и Лудвикова (via Ludovicea, Louisenstrasse), што води у Реку, могу барабарити са најлепшим цестама Европе. На цести, што води јужно преко слуњских брда, лежи село Раковац, са лепим здањем велике реалке и једно 50—60 приватних кућа.

Око града се простире лепа променада, а изван њега има неколико лепих башта, где се леги грађани састају.

Становништво карловачко одликује се гостољубивошћу и дружевним начином живота. Наиме друштвени живот налази лепа израза у задругама, које ту постоје, као: народна читаоница, певачко друштво „Зора“, стрељана и ватрогасно друштво „Помоз-Бог“.

Од кад је трговина са житом јужном жељезницом одбијена од овог места на Трст, од тог доба је већма покренуто баштованство, а и сточарство се диже. Сваког петка су велики марвени сајмови; ту купују месари за оближње вароши, а богме некад и за Трст, Реку, па и за сам Беч, волове за месарнице.

Од кратког времена спаја Карловац са Реком жељезница, која ће му — у његовом сретном природном положају — заједно са његовим новчаним заводима (штедоницом и филијалом хрватске есконтне банке) дати нов полет и припомоћи му, да дође до веће славе на народно-привредном пољу, него што

је био као војничка полазна тачка са својом тврђавом и некадашњом цитаделом.

*

Наша слика је снимљена са северозападне стране. Десно на брду је град Дубовац, сад својина грофа Нижана. — Испод града пружа се лепа Лудвикова цеста (Louisenstrasse), са густим дрворедом, а лево од ње, уз десну обалу Купе, лежи предграђе. На десној обали Купе, мало даље на лево од жељезничког воза је Банија. Десни, виши тороњ, то је црква св. Тројце са францисканским манастиром, у коме је и мала гимназија у граду, а леви тороњ је српске православне цркве.

Сережански обербаша.

(В. слику на стр. 125.)

Сережани или шережани звали су се кордонски народни стражари у горњој крајини. Говорити о постанку крајишких сережана, значи говорити о постанку горње крајине, јер потоњи сережани нису били ништа друго, него остатак некадашње народне војске у горњој крајини.

Кад је у шеснаестом веку римско-немачки цар Максимилијан II. почео мамити Србе из оближњих српских земаља да, му населе пустиње јужно од Купе и око Беловара (desertum primum et secundum) уједно је дошао на ту мисао, да те нове колонисте уреди као какву живу и вечиту стражу против Турске и науми дати им организацију налик на ону, што су је некада имали стари Римљани у својим војеним колонијама. Тога посла прими се брат царев, надвојвода Карло II, тадашњи господар словенских земаља, Штирске, Крањске, Корушке и Приморја. Али дочим је у тим пустињама по где-где било староседеоца (Кекаваца и Чакаваца), а ови беху или под угарско-хрватским спахијама, или под бискупијама, а нови насељеници нису хтели под спахије, а и цар је волео да остану непосредно под царевиним, то је та нова насебина постала као нова држава у држави. Стара карловачка, бановачка и варајдинска крајина од 1577. до 1804. г. није у ничему налик на ону од 1804. г. до наших времена, него је била попут некадашње војне границе у Ердељу т. ј. села спахијска (или паорија) била су опкољена где-где са селима крајишника, а обратно села крајишника била су где-где усред паорије. До г. 1804. била су само српска села граничарска, а хрватска су била под паоријом; на пр. у првој банској регименти беху села кумпаније горске под посвећеним бискупом (Prior aut. et archidiaconus) загребачким, а села око Топускога: Пониљвори, Гређани, Хрватско село, Шаторња, Видушевци и друга под опатом свете Марије топуске, а тај опат није био нико други, него дијецезани бискуп загребачки. У овим селима још и до данашњег дана одржала се кекавштина, ма да се у саобраћају са Србима по мало губи.

А и војена организација била је са свим друкчија. Крајишници су стражарили на кордону, и ишли у војску за цара у народном оделу, са домаћим оружјем, а водили су их њихови народни капетани. Цар им је постављао само више вође и пр. обрштаре и ђенерале. Од каквога „униформирунга“ или немачке команде није било ни трага ни гласа. Фес на глави, ћурак и ћечерма са златним токама и сребрним иликама, модре широке чакшире, опанци са вуненим, лепо извезеним чарапама, а поврх свега црвена кабаница беше обично ношиво; јатаган и две сребром или златом извезене кубуре за потпашајем, шишана или цевердан о рамену, а два три кеарца за фишеке, то је било оружје; вунена шарена торбица на леђима и вешто извезен

торбак (обично дар љубе војникове) о широком кашу преко левог рамена к десном боку, у ком су носили рубље и храну. Ето тако вам је изгледао стари српски војник у горњој крајини, а такви су били и потоњи сережани.

Није овде место да се пева убојна слава тим старим српским јунацима; њих је опевала народна песма, а и страни непристрасни писци, као Хормајер, не могу доста да се надиве њиховом јунаштву. — У првом рату Марије Терезије са Пруском и Баварском тужише се ђенерали често на те „пандуре“, да су непокорни и да није могуће с њима управљати. Можда им је била тајна намера, да крајину опрне, па да јој учине крај, као што су две три године пре тога моришкој и потиској крај учинили. Но било како му драго, царица не хтеде укинути крајину, него поче у седмогодишњем рату мешати крајишнике међу регулаше, токорс да их могу ђенерали лакше у зашту држати; а после хубертбуршког мира (1763.) поче их преображавати са свим по начину регулаша. Сад тек турише крајишнике у тесне чакшире, дадоше им „чако“ и „фрак“ и царске пушке; а као спомен на некадашњу народну војску оставише у свакој регименти на турској међи неколико народних војника под именом „сережана“.

Од тог доба почела је бледити слава горњо-крајишких војника, јер им није било мило војевати у туђем оделу, а под туђинском командом и множином туђинских официра. И ако су они (по сведоци Хормајера) под ђенералом Клерфетом (Clairfayt) 1875. године јуначким јуришом отели тврде линије Мајнца од победоносних Француза, опет нису били ни сенка својих отаца.

1804. године постаде надвојвода Карло — познати такмац Наполеонов на мегдану — ратни попечитељ у Бечу. Он је ишао на то, да умножи број аустријске војске. Познавао је јунаштво крајишника из доондашњих ратова, па пожели да крајишку војску умножи; али не познајући етнографски положај земље, пође путем, којим стече број — ал узмрси сој. Он изради те се сви спахиљци у крајини откупише, а сва кекавска и чакавска села стопа у нову крајину. Бискуп загребачки добио је онда у замену за своја села око Топускога богате спахиљке у Банату, а ваљда су и друге спахије добиле добру размену. — Сад дакле 1804—1805. године постаде сва територија јужно од Купе и она око Беловара „Vereinigttes Carlstädter Banal und Warasdiner Geacralat“. Име „croatisch-slavonische Grenze“ постало је тек 1848. године под Јелачић-баном. Организација била је ова: свака пуковнија карловачке и банске крајине имаде по два пољска и један резервни батаљон и 180 сережана, а осим тога 1500 са царским оружјем оружаних крајишника, као неку народну гарду, која се зваше „bewaffnete Populace“.

Пољски и резервни батаљони морали су и изван земље војевати, а такођер и сережани, дочим је „populace“ само за сигурност кордуна остајао. Сережани су од тада били као неки „тираљери“ или „франк-тирери“ крајишких војника.

У мирном времену имали су о свом руву и о свом круву, ову службу: а) царинарску асистенцију на кордону; б) пратњу високих достојанственика, који путоваше крајином; в) на кордунској стражи беху калаузи, а богме и вође осталих војника; г) кад год је требало, слали су их дотични мајори у Турску или у потеру за хајдучима и турским зулумћарима, или да што потајно разгледају; за то је сваки сережанин морао Турску бар на дан хода од међе добро познавати; д) кад би се изродила каква зађевица, те обрштари мораше

ударати на бесне аге, онда су сержани ишли на челу војске.

У шерг није могао сваки доћи; обично су бирани из села што су на међи најбољи и најсрчанији момци. Плаћа им је била месечно пет немачких гроша, толико колико четврт форинте на кремење. — 1850. године умножио их је бан Јелачић на 400 у свакој регименти. 1857. год. добише „Monturspau-schale“ по 18 форината годишње. Обрштар Бенко је одмах униформисао био I. банске сержане у некавје сурке са црно-жутим трацима и чизмама, али чим он 1859. године оде, престаде тај „униформирунг“.

1857. године добише место својих цеве-рдана олучене царске пушке с бајунетима.

1859. године хтедохе од њих начинити коњанике и послаше им мађарске хусарске официре, да их уче хусарији, али то престаде одмах 1860. године.

1866. године повео је сваки граничарски обрштар по тридесет сержана са собом на војску као неку „Leibgard-у“. А сад? — хеј! сад је тај остатак јуначких витезова старе крајине спао на полицију и финансију.

*

Слика сержанског обербаше*), коју у овом броју доносимо, представља нам не само тип и верну ношњу сержанску, него уједно и лик ваљаног обербаше Васе Вукчевића. — Он се родио у костајничкој покрајини у селу Растовцу од српских родитеља. Његово детињство запамтило је још оно лепо патријархално стање у очинској кући, кад је пошао у немачку школу, да се ту приправи за крајинску службу. Кад је дорастао, ступио је 1840. године у крајинску војску. 1848. и 1849. године војевао је као десетник и водић у Италији, и ту је одликован за своју храброст сребрном колајном I. реда. После 1851. године код Оломуца добио је од руског цара Николе ред „свете Ане“ петог степена. 1856. године ступи Васо у шерг и био је вођа (обербаша) сержански, што му је свагда као почаст важило. Њему је тај избор у сержане у толико више годно, што му је иза омраженог „телећака“ милија била српска ћечерма, а иза штоце богме поноситије је оружје две кубуре (мале пушке) и ханџар у пусату, а дивна диљка о рамену! Особито му је пак ту лебдило пред очима оно старо јуначко доба, кад су некада Срби у Банији тако српски оружани крочили пред Турчина . . . Али су му крвави ратови истрошили физичну снагу, те је морао ради свога здравља ићи у разна купатила, но не нађе лека. Васа је својим именом и жарким родољубљем оставио својој деци и народу аманет: *да буду Срби!*

Руска сељачка кућа и мисирска зграда на светској изложби у Бечу.

(В. слике на стр. 128. и 129.)

Свако ће се још живо сећати светске изложбе у Бечу 1873. године. Ко је год био на изложби, тај је нашао много ствари, које су га занимале. Бечка изложба била је до данас од свију најсавршенија; беше вам то огромна слика целог света. Научењак, уметник, вештак, трговац, фабрикант, занатлија, земљеделац, сваки је нашао ту богата материјала, да проучи своју струку и да сравни стање развита своје струке у разним земљама. Осим стручних група и појединих предмета, било је ту и таквих, који су све посетиоце изложбе без разлике занимали, а

*) Обербаша или оборбаша је у рангу наредника и најстарији вођа сержански; после њега је долазио „увтербаша“ у рангу поднаредника, а за тим „вице-баша“ у рангу десетара. Народ је у крајини, „увтер-“ и „вице-башу“ увек звао харамбашом.

наиме етнографски део изложбе беше предмет општег интересовања; ту су биле представљене особине скоро свију, па и најудаљенијих народа. Многе намештене куће из разних земаља, биле су расејане по големом простору изложбе. У тим кућама беше намештај дотичног народа, а уједно беше у њима на углед стављена њихова народна ношња и кућевна индустрија. Између свију таквих кућа најинтересантнија беше руска сељачка кућа, а међу зградама веома красна зграда мисирска.

Руска сељачка кућа беше смештена на источној половини изложбе, десно од ротунде, идући оријенталној групи. Кућа је била сва од дрвета саграђена, а искићена са лепо бојадисаним резотинама. Унутра беше руски намештај; домаћин и домаћица — Рус и Русиња, примали су госте своје, који су долазили да виде у каквим кућама живи руски народ, какав му је намештај, а каква кућевна потреба и ручна индустрија. Беше та руска кућа на изложби верна представница осталих кућа у Русији, и чим је човек у њу ступио, одмах је морао помислити, да је тамо где год у Русији.

Међу силним зградама појединих земаља на светској изложби у Бечу, заузимала је мисирска зграда прво место. Вице-краљ мисирски није жалио новаца, кад је ту зграду дао зидати, јер је врло солидно и вешто саграђена. Још из далека упадале су у очи сваком гледаоцу високе куле мисирске и привлачиле су га тамо на исток, коју је за цело и вредно било видети. Мисирска зграда беше сазидана у чисто оријенталном стилу; зидови и данас још изгледају као да су од мермера, но они су с поља са кајом помешаном с гипсом украшени, и чак до врхова кула са фином скулптуром ишарани. Доксати, балкони и прозори са решеткама, као и сав унутарњи намештај израђен је са свим верно по мисирском начину. Зграда, која и данас још на свом месту стоји, има много соба, харем и малу џамију са веома красивим кубетом. Поред зграде је мали врт, а за тим стаје, у којима су за време изложбе мисирске домаће животиње биле изложене. Ту велику красну зграду са њеним стајама, поконио је вице-краљ мисирски престолонаследнику аустроугарском Рудолфу.

Слике из Италије.

(В. слике на стр. 133. и 137.)

У четвртој свесци „Србадије“ упознали смо наше читаоце са чувеним илустрованим делом „Италијом“, које излази на немачком језику у Штутгарту, накладом Ј. Енгелхорна; том приликом донели смо две слике из тог красног дела: Вече у Риму, и Маркову пијацу у Мленима. Веома интересантан опис трију чувених књижевника, и ванредно лепо израђене слике првих уметника, које то дело красе, обратиле су пажњу читавог изображеног света на „Италију“, која данас у том жанру стоји усамљена на нивоу књижевности и уметности. До сада је угледала света само прва половина тога дела, и већ се превађа „Италија“ на францески, инглески, талијански и шведски језик. Ми ево опет доносимо две слике из тог илустрованог дела: Улазак у плаву пећину, и Петрову цркву у Риму.

У средиземном мору, јужно од напуљског залива уздиже се бреговито острво Капри, које је због својих стрмих и хошкастих стена скоро неприступачно. Сваке године у септембру похађају многи путници то острво, због његовог дивног положаја и далеког погледа на море. Капри има много лепих места, која је вредно видети, а од тих

је најлепша *плава пећина* (grotta azzura), која је год 1826 пронађена *Улазак у плаву пећину* висок је четири стопе од морске површине при мирном времену, а сама пећина дугачка је преко 100 стопа, а 50 је стопа широка. Вода је у пећини од горњег камења са свим плава, а путници, који су ту пећину видели, приповедају, да је ретко где у природи видети тако лепу плаву боју, као што је у тој пећини, која се отуд и назвала *плава пећина*.

Између 364 цркве и капеле у старој вароши Риму, најзначајнија је *црква св. Петра* (San Pietro in Vaticano). Цар Константин и Јелена зидали су на гробу св. Петра једну базилику, у којој је папа Лео III крунисао Карла Великог. Кад је та црква опала, да је папа Никола IV. са свим срушити; 18. априла 1506. положен је темељ новој цркви св. Петра, коју ми данас доносимо. После Браманте, који је зидање цркве отпочео, зидали су је више њих немара, и то Рафаил до 1520; Перуци до 1536., и Микел Анђело од 1546—64., по чијем је плану под Сикстом V. кубе подигнуто. Под главним олтаром, баш у среди под кубетом леже кости св. Петра. Црква лежи на висини, а тако ју и слика на стр. 137. представља. Уметник Линдеман-Фромел снимно, ју је из „виле Doria Pamfili“ те се тако остале цркве и куће у Риму не могу видети.

На Дунаву од Пасаве до Беча.

(В. слике на стр. 140. и 141.)

Дунав је после Волге највећа река у Јевропи, највећа и најлепша.

Кнез Херман Паклер Мускау, који је врло радо и много Дунавом путовао, писао је веома много о њему и о лепим и значајним пределима, са којима су дунавске обале омиљене. Он вели на једном месту: Дунав је река, којој предстоји велика и значајна будућност, и с њом ће се подичити свеколика Јевропа. Корист је те реке врло велика и неизмерна по све оне државе, кроз које и покрај којих она протиче, а што се њезине лепоте тиче, то можемо слободно рећи, да јој у читавој Јевропи равне нема.

И занста је тако, јер Дунав и Рајна, то су две најглавније и најлепше реке у срцу Јевропе.

Дунав у свом горњем току није баш тако значајан. Малени брежуљци и плодне долине и равнице, шумовита места, то је све што се на његовим тамошњим обалама налази. А по где-где уздиже се и по гдекоја варошица и по који историјски знаменит замак, као што је стародревни Улм, са својим узвишеним околним тврђавама.

Тек испод Инголштата добија околина дунавска лепши изглед, а код Велтенбурга већ јој је карактер величанствен: стрме кречне стене дижу се у висину, а тиме у неколико спречавају реци ток, док се опет ниже не укаже красна равница.

Код Регенсбурга већ се опажају повиоци брежуљци покривени шумама, плодна поља, рапштраке развалине од тврђава и замака, а то су све лепе слике, које путника у тој околини окружују.

Од Регенсбурга до Донауштауфа и Валхале врло је леп изглед, али на скоро нестане, па тек испод Дегендорфа где Изар утиче, појаве се брда и с једне и с друге стране Дунава, и све до Пасаве су красни и бајни предели.

Овде се сучицу Дунав, Илц и Ин уједно. Изглед на Пасаву врло је диван. Варош са својим многобројним торњевима лежи на једном острву, које Ин и Дунав сачињавају,

а са обе стране уздижу се високи брегови. Пасава заједно са Инштатом и Илштатом сачињава врло лепу слику.

Код замка Кремпелштајна и близу Оберцела, а то је последње баварско село, утиче Дунав у Горњу-Аустрију.

Природа је овде тако свечана и изгледа, као да борави лаки санак, све је мирно и тајанствено, права идила зачињена променљивом, озбиљном елегијом. Између многобројних двораца, који гордо са шумовитих висина на Дунав гледају, споменућемо развалину Хајенбах, бившу тврђаву, коју је цар Максимилијан разорио, за тим величанствен замак Најхауз.

У један пут се укаже путнику лепа варош Линц.

Испод Линца је карактер подунавских предела са свим обичан; она многа острва и ониске обале чисто уморе путничко око.

Од пријетног Валсеа са дивотним замком херцога Кобуршког путује се кроз врло красан романтичан предео. Десно и лево уздижу се високи брегови покрај Дунава, који гледаоцу такође лепе и разнолике појаве пред очи износе.

Испод лепе варошице Грајне стешњен је Дунав повисоким стенама, те вода сва избуркана, запенушена и с великом хуком јури кроз стене тражећи себи проласка.

На изласку из овог теснаца указују се из даљине путничком оку снежни врхови штајерских и аустријских Алпа.

За тим опет наступају стрменити и шумама покривени брегови покрај Дунава и сужавају његово корито. — Од Кремса постаје околина простија и тек код развалина Грајфенштајна и Клостернајбурга, чувеног са виногради, постаје у неколико лепша и води покрај крајева бечких шума к величанственој престоници.

Ово је дакле пут од Пасава до Беча.

Други део обухвата са свим нов, особити свет, који нам се са дивним местима Хајнбургом, Тебном, Пожуном, Граном, Вишеградом и најпосле гордом престоницом Будим-Пештом отвара.

Ту су велике, занимљиве, и пријетне појаве, којима на далеко пара нема; то су слике, које се ретко налазе.

Трећи део обухвата доњи крај Дунава од Пеште све до његовог ушћа у црно море. Тај је пут врло занимљив и води кроз подунавске земље, кроз „гвоздену капију“ испод Оршаве, не далеко од дивног и чувеног римског купатила Мехадие.

То је пут у оријент А ко је тај пут отворио? Нико други, него аустријско дунавско-паробродско-друштво. Три пут преко недеље плове његови брзоплови до Цариграда и натраг.

С овим се за сада праштамо од лепог Дунава, који се често у нашим народним песмама спомиње — праштамо се у нади, да ћемо с временом моћи донети и она места и вароши дуж његове обале, у којима живи народ српски.

Библиографија.*)

Српске народне пјесме, скупно их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Књига друга, у којој су пјесме јуначке најстарије. Ново издање прештампано без икакве промјене. У Бечу, у наклади Ане удовице В. С.

*) Умољавамо све издаваоце, да нам од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак пошљу, да би тим ова библиографија била што потпунија. Ур.

Караџића. 1875. Вел. 8-ина. Стр. VI. и 643. Цена за претплатнике 2 фор.

Летопис Матице српске 1875. Уредник Јован Бошковић. Књига 118. У Новом Саду 1875. Књижица браће Јовановића у Панчеву главни комисионар матичин. Вел. 8-ина, 2 л. Стр. 222. Цена 80 новч.

Отаџбина. Књижевност, наука, друштвени живот. Свеска за фебруар 1875. Властник и уредник Владан Ђорђевић. У Београду у државној штампарији 1875. Вел. 8-ина Стр. 173—332.

— — — Свеска за март 1875. Вел. 8-ина. Стр. 333—508.

— — — Свеска за април 1875. Вел. 8-ина. Стр. 509—672.

Скупштинске седнице од 12-ог и 13-ог марта 1875. г. Отштампане ради обавештења наших бирача. Београд у државној штампарији 1875. 8-ина. Стр. 29.

Календар са шематизмом кнежевине Србије за год. 1875. Београд. Цена 60 нов. или 6 гр. чарш.

Борба за право. Написао проф. др. Иеринг, превео К. Н. Христић. Београд 1875. 8-ина, Стр. VII. и 92. Цена 5 гр.

Закон за избор земаљског посланика у Угарској. Из предавања дра Стевана Павловића у „новосадском српском колу“. Нови Сад 1875. 8-ина Стр. 36. Цена 10 нов.

О суштини устава, два предавања с додатком, од Фердинанда Лисала, превео Никола Марковић. Нови Сад 1875. 8-ина. Стр. 75. Цена 20 новч. — Друго име: Сувремена библиотека, свеска I.

Историја једног француског селака I. свеска. Превео с руског П. Тодоровић. Београд, 1875. 16-ина. Стр. 123. Цена 20 новч. или 2 гр. чарш.

Могућност шећерне фабрике у нас са пољопривредног гледишта, написао пољопривредник К. Тацшавовић. (Отштампано из „Београдских новина.“) Београд, 1875. 8-ина. Стр. 36. Цена 20 нов. или 2 гр.

Наша земља. Читанка за народ. II. свеска, по др. Стаму. Посрбио Ст. В. Поповић. Друго издање. Панчево, 1875. 8-ина. Стр. 168. Цена 50 новч.

Рукавица. Роман из енглеског друштвеног живота. По немачком преводу с енглеског. (Прештампано из „Видова Дана“). Издао књижица Велимира Валожића. У Београду, у државној штампарији 1875. Вел. 16-ина. Стр. 427. Цена 10 гр. ч. или 1 фор.

Песме Лазе Костића, књига друга. Нови Сад. Српска народна задружна штампарија. 1875. 16-ина Стр. 210. Цена 1 фор.

Говор цвећа. По најновијем тумачењу. С немачког превела Анка П. Чобанићка. Нови Сад. Српска народна задружна штампарија 1875. Мала 32. Стр. 64. Цена 20. нов.

Женски забавник. Уређује Бранко Рајић. I. Панчево 1875. 16-ина, Стр. 107. Цена 50 нов.

Пет недеља у балону. Путовање по Африци. Француски написао Јулије Верн. Нови Сад 1875, 16-ина, Стр. 312. Цена 1 фор.

Шта је био Стојан Симић? Одговор писцу гланака „Развитак државног живота у Србији“ од Ђ. С. Симића. („Одштампано из Видова Дана“). У Београду, у државној штампарији 1875. 8-ина. Стр. 23.

Опис југославенских новаса од проф. Симе Лјубића. Са 20 у мједу урежаних табла и две слике на дрвезу. У Загребу 1875. Artističko-tipografski zavod Dragutina Albrehta. 4-ина, Стр. XXVII. и 217.

Лјетопис школске младежи, за просту годину 1875. Година I. Издаје и уређује народна тискара Н. Плавић и др. у Винковци. 8-ина, Стр. 96. Цена 20 нов.

Књижица Гајева, оглед bibliографских studija, spisao i na svet izdao Velimir Gaj. (Sa povесnim uvodom i likom Gajevim). Zagreb 1875. 8-na, 14 tabaka. Цена 1 фор. 50 нов.

Rad jugoslavenske akademije za nauke i umjetnosti, knjiga XXI. Zagreb 1874. Tisak dioničke tiskare. Вел. 8-ина, стр. 224. Са 4 таблице. Цена 1 фор. 50 новч.

— — — knjiga XXX. Вел. 8-ина. стр. 220. Цена 1 фор. 50 новч.

Devedeset i tri, roman, napisao Viktor Igo. Kraljevica 1875.

Вошњак. Kalendar za 1875: Osek. 8-ина, стр. 39.

Comedija („božanstvena“) od Danta Aligijeri. Pakao, spjev I. превео огледа ради D. A. Parčić. Spljet 1875. 6 листова са тумачем.

Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole priredio Ivan Filipović. U Zagrebu. Nakladom knjižare Lav. Hartmana 1875. 8-ина. Стр. 90.

Selske pripoviesti napisao Petar Bučar. Na sviet izdalo društvo. sv. Jeronima. Zagreb. Tisak Dioničke tiskare. 1875. 8-ина. Стр. 91.

Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden von Professor Dr. Gregor Krek. Erster Theil. Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Graz 1874. Verlag von Leuschner et Lubensky k. k. Universitäts-Buchhandlung. Вел. 8-ина. Стр. VII. и 336. Цена 4 фор.

Petar Preradović Gedichte, treu nach dem Kroatischen, übersetzt von H. S. Essek 1875. J. Frank. 12-ина Стр. 43.

Zur Geschichte der kirchlichen Union in der croatischen Militärgränze. Ein geschichtliche Studie nach den Acten der ehemaligen kön. ung. Hofkanzlei, bearbeitet von Prof. J. H. Schwicker. Wien 1874. Gerold's Sohn. Вел. 8-ина. Стр. 126.

Die Serben in Ungarn, historisch-politische Abhandlung, von Radoslav Edlen von Radić. Cand. des canonischen Rechtes. Göttingen 1875, 8-ина. Стр. 37. Цена 55 новч.

Die Serben an der Adria, ihre Typen und Trachten. Siebente Lieferung. Inhalt: Vornehme Montenegrinerin. Grenzer Typen aus der Umgebung von Zengg. Trachten aus Zengg. Frau aus Budva. Türkischer Zollbeamter und Hirten von Gaba. Leipzig und Wien. F. A. Brockhaus. 1874. Фолно формат. Цена 3 фор. 60 нов.

Ortslexicon der Länder der ungarischen Krone. Redigirt durch Michael von Kollerffy. Будим-Пешта 1875. Лексикон формат, 36 табак. Цена 6 фор.

Les Slaves méridionaux, leur origine et leur établissement dans l'ancienne Illyrie. Par E. Pricot de Sainte-Marie. Paris 1874. Стр. 179. Вел. 8-ина. Цена?

У петој свесци у чланку „Пртице из Далмације“ поткрале су се ове погрешке: на стр. 115. у трећем ступцу у 12. реду место: О грозна призора! треба да стоји: Огромна призора! На стр. 116. у другом ступцу у 38. реду од доле место: од Цетиња, треба да стоји: од Цетине, у истом ступцу у 30. реду од доле место: у Млетцима, треба да стоји: на Млету.

 У седмој свесци донећемо у преводу Удбалу, пришовешку из калмучког живота од Рускиње Јелене Ханове, и Цинцаре, етнографску студију Ф. Камца.

Због нагомиланог материјала нису могле ући ни у ову свеску Пишанице и Разне белешке.

УРЕДНИШТВО.

Одговорни уредник Срећко Мајер.

Власник и издавалац Стеван Ђурчић.

Штампарија јерменскога манастира. Сајдла и Мајера у Бечу.